



Institutionen för beteendevetenskap

Användning av datorhjälpmedel - Praktiken släktforskning

Annelie Jonsson
Datapedagogiskt program 2002
Examensarbete 15 p, C-uppsats
Handledare: Per Gyberg

Sammanfattning

Användning av dator och datorhjälpmedel ses i många fall som en självklarhet i dag. I denna uppsats undersöks gruppen släktforskares datorvanor. Den empiriska undersökningen är gjord genom att enkäter har skickats ut till medlemmar i en anonym och utvald släktforskarförening.

Släktforskare är en grupp som i stor utsträckning har upptäckt att dator och datorhjälpmedel kan användas till att underlätta deras forskning. Datorhjälpmedel som släktforskare använder sig av är släktforskarprogram, CD-ROM och Internet. Möjligheter som användande av dessa datorhjälpmedel är att:

- ◆ Spara och skriva ut information och uppgifter om personer i sin släkt.
- ◆ Kunna ta del av material och handlingar som annars skulle kunna vara svårt att få åtkomst till.
- ◆ Att få kontakt med andra släktforskare eller släktingar.

Aktörer som arkiv, släktforskarföreningar och företag, arbetar med att digitalisera handlingar och material som forskare som t.ex. släktforskare kan använda sig av. De flesta aktörer som digitaliserar, arbetar genom att skriva av källmaterialet. Detta gör att de släktforskare som använder sig av dessa källor, är och bör vara kritiska vid källgranskning, eftersom de i stor utsträckning är andrahandskällor.

Innehållsförteckning

1. Inledning	3
1.1 Syfte och problemformulering	4
1.2 Avgränsning.....	4
2. Bakgrund	5
2.1 Släktforskning.....	5
2.1.1 Släktforskningsredskap.....	5
2.1.2 Definition av släktforskningsanvändare	6
2.2 Det digitaliserade samhället.....	7
2.2.1 Statens IT-strategi.....	7
2.2.2 Tillgänglighet till IT – en demokratifråga	8
2.2.3 Hinder i spridning av allmänna handlingar.....	8
2.2.4 Lagar och förordningar	9
2.3 Arkiv och digitalisering i Sverige	10
2.3.1 Digitalisering av arkivmaterial	11
2.3.2 Strategi för bevarande av digitaliserat material	12
2.4 Aktörer som digitaliserar och deras projekt.....	12
2.4.1 Svenska Riksarkivet.....	13
2.4.2 Forskningsarkivet vid Umeå universitet	13
2.4.3 Genline AB	13
2.4.4 Lantmäteriet	13
2.4.5 Stockholms historiska databas	14
2.4.6 Person- och Lokalhistoriskt Forskningscentrum	14
2.5 Källgranskning.....	14
2.5.1 Källgranskning av släktforskningsmaterial	15
2.5.2 Fallgropar för släktforskare	16
2.6 Tidigare forskning.....	16
2.6.1 Släktforskarföreningars digitalisering av källmaterial.....	16
2.6.2 Fördelar och nackdelar för släktforskningsanvändare	17
2.7 Centrala begrepp.....	17
2.7.1 Informationsteknik = IT.....	18
2.7.2 Internet.....	18
2.8 Användare.....	18
2.8.1 Användarens roll i utvecklingsarbete	18
2.8.2 Livskvalitet och livsinnehåll för människor	19
2.8.3 Användarens syn på informationsteknik.....	19
2.8.4 Vilka är användarna av dator och Internet?.....	20
2.9 Företagens användning av IT.....	22
2.9.1 Tillgång till dator på arbetsplatsen.....	23
2.9.2 Personalutbildning inom IT	23

3. Metod	25
3.1 <i>Urval</i>	26
3.2 <i>Den empiriska undersökningens genomförande</i>	26
3.2.1 Enkätens konstruktion.....	26
3.2.2 Enkätens distribution	26
3.2.3 Hur enkäten fungerade.....	27
3.2.4 Fördelar och nackdelar med enkät	27
3.2.5 Forskarens egna roll.....	28
3.3.6 Reliabilitet och validitet.....	28
4. Resultat och analys	31
4.1 <i>Orsaker till att inte svara på enkäten</i>	31
4.2 <i>Svarande användare</i>	32
4.2.1 Yrkesgruppers erfarenheter av data	33
4.2.2 Lärt sig hantera datorn	34
4.2.3 Användning av dator.....	34
4.2.4 Användningsområden	35
4.3 <i>Släktforskning</i>	36
4.3.1 Hur länge har svarare släktforskat?	36
4.3.2 Forskningskällor	36
4.4 <i>Datorn som hjälpmedel</i>	38
4.4.1 Datorn som hjälpmedel i släktforskning.....	38
4.4.2 Datorhjälpmedel.....	39
4.4.3 Få svar på förfrågningar.....	41
4.4.4 Svarares nytta med datorhjälpmedel.....	41
4.4.5 Att få reda vilka datorhjälpmedel som finns.....	42
4.4.6 Kontakt med släkt via Internet?	43
4.4.7 Kontroll av digitaliserat material	43
4.4.8 Medium att lita mest på	44
4.5 <i>Vad svarare tycker om datorhjälpmedel</i>	45
4.6 <i>Saknas något datorhjälpmedel?</i>	46
4.7 <i>Övriga synpunkter</i>	47
4.7.1 Släktforskningsanvändares övriga synpunkter	47
4.7.2 Icke släktforskningsanvändares synpunkter	48
5. Diskussion	51
5.1 <i>Användarna</i>	51
5.1.1 Anledningar till köp av dator	51
5.2 <i>Datorhjälpmedel för släktforskare</i>	52
5.2.1 Datorhjälpmedlet släktforskarprogram	52
5.2.2 Användning av optiska skivor	52
5.2.3 Resurser på Internet	53
5.3 <i>Knytta kontakter via Internet</i>	53
5.3.1 Kontakt med andra släktforskare via Internet?	53
5.3.2 Kontakt med släktingar via Internet?.....	54

5.4	<i>Digitalisering</i>	54
5.5	<i>Visioner – verklighet eller fiction?</i>	55
5.6	<i>Källgranskning</i>	56
5.7	<i>Slutdiskussion</i>	57
5.7.1	Relation till tidigare forskning.....	58
5.7.2	Framtida forskning.....	58

Referenslista

Bilagor

1. Inledning

Att använda sig av dator och datorhjälpmedel i sin släktforskning har blivit allt vanligare. Datorhjälpmedel kan vara släktforskningsprogram, CD-romskivor eller resurser på Internet. Enligt söktjänsten AltaVista är inte det mest använda sökordet på Internet längre sex utan i stället ordet släktforskning (Jenselius, 2002).

Som släktforskare sedan mer än tio år, har jag börjat att allt mer använda mig av de datorhjälpmedel och resurser som står till buds för släktforskare. Varför började jag släktforska? Svaret är att sedan grundskolan har jag varit intresserad av historia och steget därifrån till att släktforska är inte så stort.

Vid släktforskning forskar man fram sin egen bakgrund och historia. I släkten kan det gå en historia om Kajsa som skilde sig eftersom hennes man upptäckte att han inte var far till alla barnen. En historia som det kan vara intressant att få fram fakta kring. Detta görs med hjälp av det material som främst finns inom kyrkobokföringen men då makarna skilde sig finns det även handlingar om skilsmässan i en dombok.

Att släktforska är inget nytt. Nämnas kan göras Johan Bure som i början av 1600-talet forskade om Bureätten. Hans detaljerade och säregna släktutredning som i sin mest utbroderade version, leder tillbaka till en viss Tord i Byr, som ska ha levt på 900-talet. Ätten härstammar från området kring Bure å i Skellefteå trakten (Sikeborg, 1996). Självtillhör jag Bureätten på min mammas sida och har på så sätt släktskap med t.ex. finansfamiljen Wallenberg. Nu är det inte troligt att som amatörforskare komma ner till medeltiden eftersom kyrkobokföringen i Sverige påbörjades inte förrän i slutet av 1600-talet, detta om man inte har turen att träffa på någon adlig- eller prästsläkt.

Innan släktforskaren tar hjälp av datorn och hjälpmedel som kan vara databaser på CD-ROM eller Internet bör denna/denne ha en grundkunskap att kunna forska i det ”gamla” materialet som fanns och fortfarande finns till förfogande för en släktforskare. För en nybörjare kan det vara lättast att kunna komma igång med släktforskning genom en nybörjarkurs. På en nybörjarkurs bör denna/denne få grundläggande kunskaper om hur man bör gå tillväga för att sedan kunna komma vidare i sin forskning på egen hand. Tips och hjälp i sin forskning kan också fås från lokala släktforskarföreningar, litteratur och på Internet m.m.

Som datapedagog kan denna/denne få möjlighet att utveckla datorhjälpmedel inom släktforskning eller något annat praktiskt användningsområde. En annan arbetsuppgift kan vara att lära ut hur olika datorhjälpmedel kan användas för en specifik grupp av användare. För att få en uppfattning om den kunskap och användningsområde som redan finns inom det aktuella området av användare, bör en undersökning göras bland användarna, exempelvis en empirisk. Detta för att på bästa sätt kunna utveckla och arbeta med den aktuella gruppens datorhjälpmedel.

1.1 Syfte och problemformulering

Syftet med denna uppsats är att undersöka hur gruppen släktforskare använder sig av datorn och datorhjälpmedel i sin släktforskning. Jag avser att behandla det digitaliserade släktforskningsmaterialet och de datorhjälpmedel som kan stå till förfogande för en släktforskare.

Syftet är att göra användarens roll i det digitaliserade släktforskningsmaterialet synlig och att man inte bara tänker på det här med vilka möjligheter som digitalisering av material och handlingar kan ge.

Den empiriska undersökningen är en enkätundersökning av gruppen släktforskare. I detta fall av hur släktforskarens datoranvändning ser ut och vilka hjälpmedel som denna grupp använder sig av i sitt intresseområde. Detta leder till ett antal forskningsfrågor:

- ◆ Vilka är användarna?
- ◆ Vilka är de hjälpmedel släktforskare kan använda sig av i sin släktforskning?
- ◆ Har Internet hjälpt till med att öppna möjligheterna till att få kontakt med andra släktforskare och släktingar?
- ◆ Hur ser tillgängligheten av digitaliserat material ut för släktforskare?
- ◆ Källgranskar släktforskare de uppgifter som finns i olika databaser, CD-ROM och på Internet?

1.2 Avgränsning

Den begränsning som finns i arbetet är att endast undersöka hur den faktiska användningen av dator och datorhjälpmedel för släktforskare ser ut. Hur släktforskare ser på användning av dator och datorhjälpmedel, som kan vara till nytta i deras släktforskning.

Undersökningen tar inte upp de släktforskare som för närvarande inte använder sig av datorhjälpmedel, vad som skulle få dem att använda sig av dessa hjälpmedel.

2. Bakgrund

Under denna rubrik kommer material som används i uppsatsen. Därefter tidigare forskning samt även den teori och centrala begrepp som ligger till grund för min forskning och uppsats. För att få förklaringar på släktforskningsmaterial som finns nämnt i detta kapitel se bilaga 4.

De termer som är skrivna med **fet stil**, finns förklaringar till i bilaga 3.

2.1 Släktforskning

För att läsaren av uppsatsen ska kunna få en förståelse för vad släktforskning är och vilka redskap släktforskningsanvändare kan använda sig av, finns här en förklarande del, samt en förklaring till vad släktforskningsanvändare är, ett begrepp som används flitigt i uppsatsen.

Släktforskning eller genealogi, som är det egentliga namnet, är enligt Nationalencyklopedin (1992) en sammansättning av de grekiska orden *genea-* 'härkomst', 'generation' och *-logi'a* 'lära', 'lista'. Att släktforska handlar om att lära känna sin egen eller någon annans historia (Sikeborg, 1998).

Släktforskning utgår för det mesta släktforskaren från nutid och den person som är utgångspunkt i antavlan kallas **proband**. Kartläggningen görs så att säga över probandens förfäder bakåt i tiden, generation för generation, som till slut blir en antavla. Åttonde generationen i antavlan är tidigt 1700-tal och då har antavlan 510 namn. Lyckas släktforskaren komma ner till den nionde generationen ger detta ytterligare 512 förfäder till antavlan. För det mesta blir det dock inte så många namn. Det var vanligt att släktingar gifte sig med varandra, s.k.

anförluster. Andra anledningar kan vara att fadern var skriven som okänd eller att böcker har brunnit upp eller försvunnit. (Clemenssons & Andersson, 1993).

Ett annat sätt att släktforska kan vara att upprätta en stamtavla, där probanden är en person som har levt för länge sedan. Denne person kallas för stamfader eller stammoder. Därefter följer man denne persons ättlingar till nutid. Oftast blir stamtavlan mer omfattande än en antavla då stamtavlan innehåller fler personer med många förgreningar. Det kan vara spännande att upptäcka släktingar, okända sysslingar och **bryllingar** (Clemenssons & Andersson, 1993; Furtenbach, 1971).

2.1.1 Släktforskningsredskap

Som släktforskare kommer denna/denne tidigt i kontakt med de redskap som kan användas av i forskning. Men lekmän och inte släktforskare kanske dessa personer ser framför sig forskare som sitter framför dammiga böcker och försöker tyda vad som står där. Här nedan förklaras vilka redskap som kan användas i släktforskning, detta för att ge en förståelse i hur släktforskning går till.

Vid släktforskning brukar forskaren använda sig av olika typer av tekniska redskap som kan användas, till sin hjälp. Att kunna komma fram till resultat med an- eller stamtavla i sin forskning, grundar sig på att kunna använda dessa olika redskap. Redskapen är endast hjälpmedel att uppnå de uppställda mål som

forskaren har i sin släktforskning. De kan inte släktforska, utan det måste släktforskaren göra själv (Eliasson, 1998; Sikeborg, 1998).

Ett par av de äldsta redskapen som kan användas i släktforskning är mikrofilm- och mikrokortläsare, dessa förstorar upp material, ex. kyrkoböcker (se bilaga 4) som finns mikrofilmade (se bilaga 4). Sin grundläggande släktforskning brukar släktforskaren göra på dessa två redskap (Clemenssons & Andersson, 1993).

Teknikutvecklingen har gjort att flera möjligheter att använda sig av flera olika redskap, som t.ex. dator och olika datorhjälpmedel finns numera. Hjälpmiddel som kan vara släktforskningsprogram, databaser på **CD-ROM** eller på Internet och andra resurser på Internet (Sikeborg, 1998).

Släktforskarprogram är ett program som håller reda på släkten menar Eliasson (1998) och Sikeborg (1998). Programmet kan hjälpa forskaren att hålla reda på de uppgifter som har samlats in och matats in i programmet. Programmet är en databas, där man kan söka, sortera och sammanställa forskningsresultat och information som registrerats om förfäder och andra släktingar.

Släktforskningsmaterial på CD-ROM kan vara en genväg i sökandet efter familjemedlemmar och ett redskap att få tillgång till material som i annat fall kan vara svårt att få tillgång till (Clemenssons & Andersson, 1993). Det finns flera databaser på CD-ROM, två av dessa är Söder i våra hjärtan och Klaraskivan [elektronisk källa].

Sveriges Släktforskarförbunds hemsida Rötter kan fungera som en portal, där råd och tips kan förmedlas om hur släktforskning går till, vilka resurser som kan finnas på Internet och länkar till hemsidor. Via Rötters avdelning ”Anbytarforum”, kan efterlysningar göras av enskilda släktforskare eller att de svarar på andra släktforskares inlägg. En annan avdelning på Rötter är ”Forskarkatalogen”, där inlägg kan göras om vad den enskilde släktforskaren forskar om, så att andra kan hitta gemensamma nämnamn. Via dessa två sidor kan kontakter göras med andra släktforskare [elektronisk källa].

2.1.2 Definition av släktforskningsanvändare

Vilka är då de användare som använder sig av olika släktforskarprogram och -redskap? Denna målgrupp av användare kan vara ganska stor. För att få en bättre bild av denna grupp, har Barkström (2000) gjort en definition på vad han menar att en släktforskningsanvändare bör vara och ha kunskap i:

- ◆ Ha kunskap i det svenska språket:
Detta för att kunna ha förståelse av språket så att inga tveksamheter eller missförstånd ska kunna göras, t.ex. i programmenyer.
- ◆ Intresse av släktforskning och att ha vana av att släktforska:
Släktforskarprogram är programvara som inte kan användas till något annat än just släktforskning. Detta gör att användare av sådana program bör ha intresse av släktforskning samt ha kunskap om hur olika termer används inom släktforskning.

- ◆ Datorvana och dator i hemmet:
Användaren bör vara van att hantera dator för att kunna tillgodogöra sig möjligheterna på bästa sätt. Användaren bör också ha tillgång till en dator i sitt hem, detta för att ha tillgång till program och de användningsområden som programmen kan användas till (Barkström, 2000, s 8).

2.2 Det digitaliserade samhället

För att läsaren ska kunna få en bättre bild av i vilket sammanhang som digitalisering av släktforskarmaterial görs, d.v.s. de handlingar som finns på olika arkiv runt om i landet, bör visioner om det digitaliserade samhället i stort tas med, hur statens roll kan se ut och hur politikerna ser på saken. Förutom detta, även vilka lagar ex grundlagar, som reglerar vilka handlingar och uppgifter som ex. släktforskare kan ta del av samt även hur sekretess kan sätta begränsningar i tillgängligheten.

2.2.1 Statens IT-strategi

I regeringens IT-proposition även kallad IT-proppen (1995/96:125) finns visionen att decentralisering av offentlig verksamhet och avreglering inom viktiga samhällsområden skulle göra att användare kunde ges möjlighet att välja kommunikations- och informationslösningar utifrån sina egna förutsättningar och behov. Statens roll skulle kunna vara att fastställa de mål, ramar och riktlinjer i samhället informations- och kommunikationssystem, som marknadens aktörer ska ha som utgångspunkt. Eller som uttrycks i Regeringens skrivelse (1997/98:19):

”Statsmakternas roll är att vara katalysator och pådrivare och att underlätta utvecklingen genom att anpassa regelverket till de nya förutsättningarna. Statsmakternas roll är också att genom olika åtgärder försöka förhindra att IT-utvecklingen skapar nya klyftor i vårt samhälle utan att den i stället bidrar till att överbrygga de nuvarande.” (Regeringens skrivelse, 1997/98, s 4)

Vad enskilda politiker anser om den roll det digitaliserade samhället kan spela för medborgarna, kan speglas av regeringensrådet Britta Lejon uttalande vid IT-kommissionens Visionshearing i september 2001:

”Utgångspunkten måste vara ett mänskligare samhälle, och tekniken skall ge stöd för detta, tekniken har inget värde i sig själv. Det måste vara enkelt att ha kontakt med myndigheter, att ha inflytande i beslutsprocessen och vi måste sträva efter att ha mycket tid för barn, vänner, uteliv, ja, kort sagt, mer tid för livet. I det digitala samhället ges människor möjlighet att vara just människor.” (IT-kommissionens Visionshearing, 2001, s 1)

Berner (1999) anser dock att teknik inte kan ses oberoende. Teknik kan i sig inte påverka men då teknik finns inbäddad och är en del av det sociala, politiska och kulturella samhället görs påverkan i detta sammanhang. Berner skriver vidare att hur teknik sprids och används beror främst på politiska beslut och vilka val som enskilda människor gör. Ofta ser människor endast till den konkreta tekniken men tänker inte på att det är ekonomiska, sociala och politiska beslut som möjliggör att ny teknik utvecklas.

Hur inbäddning eller infogning ser ut beror på en rad faktorer. För att en ny tekniska kunna accepteras och spridas beror på en rad sociala villkor. För att tekniken ska kunna vinna gehör behövs oftast att organisationsmönster, vanor och inställningar har ändrats innan ny teknik utvecklas. Det behövs en medvetenhet för i vilken riktning som strävan av vad den nya tekniken ska användas till (Berner, 1999), ex. datorer och datorhjälpmedel som redskap i släktforskning.

2.2.2 Tillgänglighet till IT – en demokratifråga

Tillgängligheten till IT är en demokratifråga och en förutsättning att IT-samhället ska fungera enligt Östlund (2000). Allt fler av de sociala kontakterna sker med hjälp av teknik och tekniska hjälpmedel. Hjälpmedel t.ex. e-post som kan användas att ta kontakt med ex. myndigheter, företag och annan samhällsservice. Grönlund (2001) skriver att tillgången till billiga och bra elektroniska förbindelser är förutsättning att människor lär sig utnyttja de informationskällor och elektroniska verktyg som finns att tillgå för att delta i elektroniska demokratiska processer.

I regeringens skrivelse 1998/99:2, *Informationssamhället inför 2000-talet* skriver man om vilka möjligheter man ser med informationstekniken:

”Ur demokratins synvinkel innebär informationstekniken bättre möjligheter för medborgare att ta del av lagar, bestämmelser och beslut, men också att lämna information. Statsförvaltningen kan göras alltmer tillgänglig med hjälp av Internet, telefon och fax. Medborgare kan lättare komma i kontakt med många myndigheter och andra offentliga institutioner även utanför kontorstid. Internet har på kort tid blivit ett medium med stor genomslagskraft som förenklar och snabbar upp kontakterna på den offentliga sektorn.” (s 13)

Elektronisk demokrati eller E-demokrati som det kallas till vardags, åsyftas i SOU (1999:12) att vara en förstärkning i medborgarnas inflytande genom att dessa ska kunna använda sig av IT-stöd i den demokratiska processen. Målet för att utveckla och förfina IT-stöd, som kan användas i e-demokrati är en ’elektronisk offentlig förvaltning’ för att kunna garantera en högre kvalitet i medborgarnas kontakter med myndigheter. Rapportens slutsats är att det är tänkt att IT-stödet ska göra att kommunikation med offentliga förvaltningar ska bli enklare, snabbare, säkrare och mer individuellt anpassad. Med hjälp av dator, modem, datorprogram och grundläggande kunskaper om IT, ska medborgarna kunna informera sig själv om vad som händer i samhällsfrågor (SOU 1999:12). Enligt SOU 1997:146 bör servicegraden av IT-stödet ses över efterhand och även förbättras. Detta då medborgarna ökande kunskaper av teknikens möjligheter, gör att större krav ställs på myndigheternas förmåga att utföra tjänster, ex som att kunna rösta eller deklarerera via Internet.

2.2.3 Hinder i spridning av allmänna handlingar

Att tänka på när medborgare som du eller jag, vill kunna få tillgång till de offentliga och allmänna handlingar som kan finnas i elektronisk form, är att det kan finnas hinder för att dessa ska kunna spridas t.ex. via Internet. Skälen till varför det är så är flera men ett av de viktigaste skälen är juridiskt. Datainspektionen hänvisar till Datalagen och motsätter sig till spridning av allmänna handlingar då dessa kan innehålla personuppgifter. Andra handlingar som

inkommit till myndigheter, kan innebära brottslig handling, enligt brottsbalken, om innehållet sprids (SOU 1999:12).

En annan aspekt att tänka på när handlingar ska spridas är Sekretesslagen (se nedan). Denna innehåller bestämmelser om förbud att lämna ut vissa allmänna handlingar samt om den tystnadsplikt som finns i det allmännas verksamhet (SOU 1997:146)

Ett exempel på projekt som kan få problem med person- och sekretessbelagda uppgifter är projektet ”Namn åt de döda”, som bedrivs inom Sveriges Släktforskarförbund. Projektet kommer att bedrivas fram till 2003-07-01. Projektet syftar till att på manuell väg komplettera Sveriges Dödbok 1950-1999 (se bilaga 4) för åren 1950-70 med förnamn, efternamn, flicknamn, födelseförsamling, dödsdatum och civilståndsförändringar. Dessa uppgifter kan i regel finnas i Dödboken som förs i den församling som den döde var medlem i [elektronisk källa].

2.2.4 Lagar och förordningar

Att vara medborgare i Sverige medför att denna/denne har rätt till att ta del av offentligt material. Detta är grundlagsskyddat i Regeringsformens 2 kapitel om informationsfriheten och i Tryckfrihetsförordningens 2 kapitel 1 § där offentlighetsprincipen finns:

”Till främjande av ett fritt meningsutbyte och en allsidig upplysning skall varje svensk medborgare ha rätt att taga del av allmänna handlingar”.

Rätten gäller inte bara allmänna handlingar utan även handlingar som finns i de olika arkiv som finns i Sverige (Clemenssons & Andersson, 1993).

I Tryckfrihetsförordningens 2 kapitel 3 § står det:

”Med handling förstås framställning i skrift eller bild samt upptagning som kan läsas, avlyssnas eller på annat sätt uppfattas endast med tekniskt hjälpmedel. Handlingen är allmän och den förvaras hos myndighet och enligt 6 eller 7 § är att anse som inkommen till eller upprättad hos myndighet.”

Alla arkiv i Sverige har skyldighet att ställa sitt material till förfogande till allmänheten. Detta behöver inte betyda att det gäller originalhandlingar, som kan behövas skyddas för slitage utan i stället kan dessa ha kopierats eller mikrofilmats (Clemenssons & Andersson, 1993).

Dock finns det en gräns för få uppgifter från folkbokföringen. I 7:de kapitel, 15 § i Sekretesslagen står det att sekretess gäller:

”i verksamhet som avser folkbokföringen eller annan liknande registrering av befolkningen [...], för uppgift om enskilds personliga förhållanden, om det av särskild anledning kan antas att den enskilde eller någon honom närstående lider men om uppgiften röjs. [...] I fråga om uppgift i allmän handling gäller sekretessen i högst sjuttio år.”

Enligt Clemenssons & Andersson (1993) kan undantag från den 70-åriga sekretessregeln göras ibland. Detta kan göras genom att forskare får skriva under

ett skriftligt förbehåll att inte lämna vidare uppgifterna utan endast använda dem för sin egen forskning. Om forskaren ändå behöver uppgifter i släktforsknings-syfte kan denna/denne ta kontakt med sitt regionala landsarkiv eller pastors-expedition för att få upplysningar (SVAR [elektronisk källa]).

Personuppgiftslagen, även kallad PUL, bygger på ett EU-direktiv som förbjuder medborgarna i stora drag att handskas med personuppgifter. Dispens kan enligt lagen endast ges för journalistisk och konstnärlig verksamhet (SOU 1999). Brott mot att använda sig av personuppgifter utan tillstånd skyddas i PUL. I 1 § finns förklaring vad syftet med lagen är:

”Syftet med denna lag är att skydda människor mot att deras personliga integritet kränks genom behandling av personuppgifter.”

Personuppgifter är enligt PUL, 3 §:

”alla slag information som indirekt eller direkt kan hänföras till fysisk person som är i livet.”

Man kan dock få tillåtelse att använda sig av personuppgifter, enligt 10 § i PUL:

”Personuppgifter får behandlas bara om den registrerade har lämnat sitt samtycke till behandlingen eller om behandlingen är nödvändig för att [...] ett ändamål som rör ett berättigat intresse hos den personuppgiftsansvarige eller hos en tredje man till vilken personuppgifterna lämnas ut skall kunna tillgodoses, om detta intresse väger tyngre än den registrerades intresse av skydd mot kränkning av den personliga integriteten.”

PUL skyddar levande personer och gäller för alla slags media, d.v.s. är media-oberoende. Uppgifter som skyddas är sådana som kan vara känsliga t.ex. religion, facklig anslutning. En persons namn räknas som personuppgift. Ideella föreningar som t.ex. släktforskarföreningar, får ha register över sina medlemmar och personer som får hjälp på något sätt (Släkthistoriskt forum, 1998).

2.3 Arkiv och digitalisering i Sverige

För att läsaren ska kunna få en förståelse om hur arkiv fungerar i Sverige, ges här en förklaring till hur arkivväsendet ser ut i Sverige, vilket material och resurser dessa kan ha. Hur släktforskare men även andra människor som är intresserade av historia, kan få tillgång till material och handlingar från arkiven. Samt även en förklarande del om hur de som arbetar inom arkivväsendet ser på varför arkiv-material och -handlingar digitaliseras.

Arkiv tillhandahåller och sprider i stor utsträckning, material och handlingar som släktforskare kan använda sig av i sin forskning. Detta kan vara i någon form av t.ex. mikrokort eller i databaser. Därför är det viktigt att göra klart för läsaren vilka arkiven är, som gör detta och vilken verksamhet de bedriver. Detta för att du som läsare ska kunna ha en klarare bild av hur deras material kan göras tillgängligt för släktforskaren.

Arkivens verksamhet bör enligt Norberg (2001) bygga på kontinuitet, d.v.s. att det finns länkar mellan förfluten tid och framtiden. Arkivens uppgift kan enligt Justrell (2001) sägas ha dubbla roller. Arkivens handlingar ska skyddas mot brand, fukt, stöld, slitage och annan åverkan, samtidigt ska handlingarna spridas. Ett arkiv kan liknas vid en skattkammare med porten på glänt.

Sveriges Riksarkiv är det arkiv som har överinseende över Sveriges offentliga arkivväsende och är chefsmyndighet för landsarkiven. Till Riksarkivets organisation hör också Krigsarkivet, SVAR (Svensk arkivinformation) samt Arkion [elektronisk källa].

SVAR har till uppgift att bl.a. säkerställa arkivmaterial som hotas av förstörelse och att göra arkivmaterial tillgängligt för forskning och undervisning. SVAR arbetar med att göra arkivmaterial tillgängligt på olika medier genom att bl.a. mikrofilma, kopiera och dataregistrera material. SVAR distribuerar information från arkivhandlingar främst på mikrokort till bibliotek, arkiv och privatpersoner (Clemenssons & Andersson, 1993; [elektronisk källa]).

Arkion arbetar främst med att göra arkivens handlingar tillgängliga genom att digitalisera arkivhandlingar genom dataregistrering. Bl. a. arbetar man med databasen Folkräkningen 1890 (förklaring ges senare i uppsatsen) [elektronisk källa].

Det finns sju landsarkiv i landet. Exempelvis landsarkivet i Göteborg som förvarar handlingar för Västra Götalands län medan Landsarkivet i Vadstena förvarar handlingar för Östergötlands, Jönköpings, Kronobergs och Kalmar län. Städerna Stockholm och Malmö hör inte till något landsarkiv, istället har dessa städer egna stadsarkiv för sina handlingar [elektronisk källa].

2.3.1 Digitalisering av arkivmaterial

Enligt ett uttalande av Norberg (2001), riksarkivarie på Riksarkivet, bör digitaliseringsarbetet inrikta sig på att tillgängliggöra material till forskaren genom att flytta information till forskaren och inte forskaren till arkiven. Eller som Dahlin (1999) skriver:

”[...] forskare skall ges möjlighet att via dator ta del av arkivinformationen utan att fysiskt komma till arkivinstitutionernas forskarsalar. I stället kan de befinna sig i bostaden i ett internetcafé, i skolan, hos ett studieförbund, i bibliotek eller museer.” (Dahlin, 1999, s 1)

I första hand görs det förteckningar över den information som arkiven har tillgängligt men också upprättas söksystem som kan göra att forskning underlättas. CD-ROM är en distributionsform som oftast har valts, ett ex. är CD-Emigranten 2001 (se bilaga 4). Digitala arkiv kan också levereras Online, tidpunkten för leveransen kan förskjutas och leveransen får aktualitet, d.v.s. fel rättats till och nya uppgifter läggs till efter hand (Björkman & Danielsson; 1998; Norberg, 2001).

Genom att skanna in arkivmaterial kan porten till arkivet låsas upp. Enligt Justrell (2001), chef på Riksarkivets IT-byrå, ska det vara möjligt att arkiven bygger upp

bildbanker för att sedan distribuera det inskannade materialet som digitala kopior till forskare på skilda orter. Detta kan som Björkman och Danielsson (1998) skriver, vara ett lyft ur demokratisk synpunkt med inte att förglömma ur bevarandesynpunkt. Genom satsning på digitalisering av arkivmaterial skulle det kunna undvikas att unika källor om det förflutna skulle gå förlorad, ju fler forskare desto fler 'tummar' blir det på originalen.

2.3.2 Strategi för bevarande av digitaliserat material

Vid digitalisering av arkivmaterial bör det kanske tänkas på den snabba teknikutveckling som finns inom datavärlden. Teknikutveckling medför ständiga förändringar av mjuk- och hårdvara. Digital lagring har kortare livslängd än papper. Tidsintervall mellan olika generationer eller nya tekniker blir allt kortare och livslängden är beroende av hård-, mjukvara och filformat. Det som är tillgängligt idag kan redan om några år vara oläsligt. Detta gör att det är nödvändigt att överföra det innehåll som i dag finns på **optiska skivor** till nya medium så att innehållet ska kunna hanteras av datorer och förstås av användare i framtiden. Konvertering är något som måste upprepas flera gånger under den aktuella informationens livstid (Samuelsson, 1999; Stenström, 2001).

Den typ av information som finns i arkiv, lämpar sig för lagring i textfiler med fasta postlängder. Enligt Samuelsson (1999) bör data lagras i enklast möjliga form och med det minskade behovet av att kunna överföra lagrad information till nya generationer av teknik av mjukvaruutveckling i samma takt som tekniken förändras. Formatet blir så att säga mer 'mjukvaru-oberoende'. Denna strategi menar Samuelsson (1999) kan fungera där innehållet är det viktiga, inte layouten, av digital information. Sund arkivhantering har en mer avgörande betydelse för informationens beständighet, detta inkluderar även vård av informationen, än på mediets livslängd.

2.4 Aktörer som digitaliserar och deras projekt

För att få en uppfattning om vilket material och vilka handlingar som kan finnas att tillgå, har jag här tagit upp några av de aktörer som digitaliserar sitt och andras material. Aktörer som kan få avgörande och ha ledande roller i digitalisering av arkivmaterial eller annat släktforskningsmaterial som kan göra att materialet blir tillgängligt för en större grupp människor. Även de projekt, samarbetsprojekt inberäknat, som dessa aktörer arbetar med finns med här.

Aktörer som digitaliserar kan vara arkiv av olika slag, ex. de statliga arkiv som har handlingar och material över vår historia. Andra aktörer som digitaliserar kan vara företag som ser en chans att skapa en nisch där de använder sig av egenutvecklad teknik för att göra material tillgängligt för allmänheten. På så sätt kan dessa företag visa vägen att informationsteknik kan användas till att åskådliggöra material på ett lönsamt sätt.

Snabb teknikutveckling kan göra att forskare och andra människor kan ställa krav på att tillgängligheten till släktforskningsmaterial ökas. Detta är enligt Boström (2000) ett motiv till att arkiv, släktforskarföreningar och privata företag digitalisera det material som släktforskare mest använder sig av.

2.4.1 Svenska Riksarkivet

Svenska Riksarkivet arbetar med det centrala söksystemet NAD (Nationella Arkivdatabasen), där sökningar på det arkivbestånd som finns inom de statliga arkivinstitutionerna kan göras. Arkiv som finns sökbara i NAD är: Riksarkivet, Krigsarkivet och landsarkiven men ett antal lokala och regionala arkiv finns också med, liksom en del mindre arkiv, från föreningar, företag och enskilda person, arkiv som förvaras i något av de ovanstående arkiven eller i något bibliotek eller museum [elektronisk källa].

2.4.2 Forskningsarkivet vid Umeå universitet

Forskningsarkivets huvuduppgift är att förbättra åtkomst till arkiv via modern teknik. Forskningsarkivet som är en del av universitetsbiblioteket vid Umeå universitet, samarbetar med andra arkiv. Exempel på detta är databasen Folkräkningen 1890, som har utvecklats i samarbete med Arkion (Danielsson, 2001).

Folkräkningen 1890, är en databas som utvecklats och fortsätter att utvecklas i samarbete mellan Arkion och Forskningsarkivet vid Umeå universitet. Databasen innehåller för nuvarande enligt Arkion [elektronisk källa] ca 4.8 miljoner poster med uppgifter om individer från hela Sverige. Uppgifter om de personer som bodde och var kyrkoskrivna i Sverige 31 december, 1890, d.v.s. 1890 års folkräkning. Uppgifter som man kan söka efter är: hemförsamling, förnamn, efternamn, födelseförsamling, födelseår, yrke, civilstånd och kön.

2.4.3 Genline AB

Genline AB:s (Svenska Kyrkböcker On Line) affärsidé är att skanna in originalböcker av de Svenska kyrkböckerna fram till slutet av 1800-talet. Kyrkoböcker som bl.a. skannas in är: Husförhörslängder, In- och Utflyttninglängd, Födelse- och Dopböcker, Lysning- och Vigdeböcker samt Döde- och Begravningsböcker (se bilaga 4) [elektronisk källa].

Via sin hemdator eller någon annan dator som är uppkopplad till Internet kan släktforskaren bläddra sig fram bland det inskannade materialet av original kyrkoböcker. Som reklamen säger ”Släktforska i Original via Internet.” [elektronisk källa].

Färdiga områden som för tillfället finns i Genline AB:s databas, är material för Östergötlands, Kalmar och Värmlands län. Produktionsplanen för 2002 är att kyrkoböcker för länen, Kronoberg, Göteborgs- och Bohus ska skannas in, därefter under 2003 är det tänkt att Jönköping och Malmöhus läns material ska bearbetas [elektronisk källa].

2.4.4 Lantmäteriet

Lantmäteriet eller Lantmäteriverket som det egentligen heter, förvaltar landskap och fastighetsinformation. Enligt Samuelsson (2001) har Lantmäteriets arkivstrategi sedan 1998 varit att skapa digitala versioner av sina pappersbaserade arkiv. De digitala versionerna ska tillhandahållas av Lantmäteriet och kunna distribueras både internt och externt genom datamedia och Internet.

Sedan i september 2001, finns en portal på Lantmäteriets hemsida – Historiska Kartor, där Lantmäteriets arkiv successivt kommer att göras tillgängligt. I oktober 2001 fanns ca 2 000 kartor från Rikets allmänna kartverks arkiv inlagda här. Arken som databasen för regionalt arkivmaterial heter, har ca 27 000 akter, vilket motsvarar ca 4,3 miljoner bilder/filer (Samuelsson, 2001).

Hittills har Lantmäteriet arbetat med att skanna in kartor som finns i Stockholm, Östergötland och Skaraborgs län. Tidsplanen för publicering av dessa tre läns arkivmaterial är att det ska kunna bli tillgängligt i november 2002. Lantmäteriets målsättning är att inom 3,5 år kunna publicera huvuddelen av sitt kartarkiv, som innehåller drygt 100 000 akter (Samuelsson, 2002).

2.4.5 Stockholms historiska databas

Vid Stockholms Historiska Databas som är en enhet vid Stockholms stadsarkiv har man sedan flera år arbetat med att digitalisera historiskt material. **Rotemans-**arkivet i Stockholms stadsarkiv är det huvudsakliga källmaterialet. Exempel på digitaliseringsarbeten är Klaraskivan och Söder i våra hjärtan. Söder och Klara är två stadsdelar i Stockholm vars rotemantalsböcker (se bilaga 4) har skrivits av och uppgifterna digitaliserats [elektronisk källa].

2.4.6 Person- och Lokalhistoriskt Forskningscentrum

Person- och Lokalhistoriskt Forskningscentrum som förkortas PLF finns i Oskarshamn, har arbetat längre än de flesta andra aktörer med digitalisering av uppgifter, i mer än 20 års tid. Deras databas innehåller över 3 miljoner poster, varav den största delen är från Födelse- och Dop-, Lysnings- och Vigsel- och till sist Död- och Begravningsböcker ur kyrkoböcker i hela Kalmar län. Uppgifterna löper från mitten av 1600-talet till början av 1900-talet. Andra uppgifter från kyrkoböcker som finns i databasen är husförhörslängder, in- och utflyttningslängder samt utvandrande till Nord Amerika [elektronisk källa].

2.5 Källgranskning

Kvällstidningars trovärdighet är kanske inte det bästa och detsamma kan gälla vid hörsägnar. Däremot i TV-nyheter i nyhetsprogrammet Rapport eller Ekots sändningar på radion, kan dessa källor ha högre trovärdighet, för mig som tittare och lyssnare. Att källgranska material som mottagare av nyheter, bör vara en viktig del i vår vardag. Detta oberoende vad som granskas och kan användas källan till, ex. släktforskning eller uppsatsskrivning.

Att detta ämne finns med i uppsatsen är att källgranskning är en mycket viktig del i att släktforska. Två enkätfrågor (se bilaga 2) i den empiriska undersökningen tar upp källgranskning. För att kunna få en djupare förståelse i hur värdering av olika källor kan göras av släktforskare finns här först en mer allmän del om hur källgranskning bör gå till. Därefter mer detaljerat varför det är viktigt att källgranska släktforskarmaterial och fallgropar som det kan vara lätt att ramla i.

Värdering av källor är något som bör göras, oavsett om information ges muntligt eller som litteratur ex. böcker eller tidskrifter. Oberoende på vad upplysningen ska användas till bör källan på något sätt bedömas och kontrolleras, d.v.s. trovärdigheten av källan (Sikeborg 1998).

”Varje dag värderar vi, medvetet eller omedvetet, den information vi får, från kolleger, släktingar, politiker, organisationer, utifrån vad vi vet om personerna i fråga och de ämnen informationen berör.” (Sikeborg, 1998, s 9)

Det finns tusentals olika källor av mycket varierande kvalitet för en släktforskare att ta del av. En checklista som enligt Sikeborg (1998) en släktforskare liksom någon annan person bör tänka på vid utvärdering av en källa, antingen den är tryckt, finns på Internet eller finns tillgänglig på annat sätt, gammal som nutida, är att kontrollera om:

- ◆ Innehållet verkar vettigt?
- ◆ Vem har skrivit texten?
- ◆ Hur och när kom källan till?
- ◆ Vilket är källans syfte?
- ◆ Vilka är motiven till texten?
- ◆ När publicerades källan?
- ◆ Stämmer källans uppgifter med verkligheten?

En huvudregel vid granskning vid Internetbaserade källor, kan vara att hemsidor som har en ansvarig redaktör, bör vara mer tillförlitliga än andra. Kontrollering av källan mot andra källor, Internetsidor liksom tryckta källor bör göras. Bara för att en uppgift finns på flera ställen, behöver det inte betyda att uppgiften är riktig (Sikeborg 1998; Tidningen i Skolan 2002).

2.5.1 Källgranskning av släktforskningsmaterial

Som nybörjare i att släktforska som du som läsare av denna uppsats kan vara, bör du tänka på innan det så att säga blir automatiskt, är att källgranskning av släktforskmateriel är en viktig del av släktforskning.

Att källgranska bör släktforskaren hela tiden göra i sin forskning, inte bara då något verkar vara fel eller när denna/denne träffar på uppenbara fel eller motstridiga uppgifter. För att värdera de uppgifter som en släktforskare kan samla på sig, måste denna/denne veta mer om källorna som varför de skapades och kom till. Källor är oftast en resumé av en händelse och kan därför tolkas på flera olika sätt (Sikeborg, 1998 [elektronisk källa]).

”Med källkritiken bedömer vi konsekvent och metodiskt källornas värde. Detta är själva grunden i släktforskningen, det som avgör om vi verkligen ger historien liv eller i stället bygger en värld som aldrig existerat.” (Sikeborg, 1998 [elektronisk källa])

För en släktforskare har trovärdigheten för en källa stor betydelse. Detta bör tänkas på när värdering av första- eller andrahandskällor görs. En förstahandskälla brukas säga vara en berättelse från en person som varit inblandad eller varit vittne till en händelse, denna berättelse har högre trovärdighetsvärde än en andrahandskälla där en person återger vad andra har berättat. Försiktighet måste dock beaktas vid en förstahandskälla, vittnet kan ha intresse av att vinkla berättelsen på ett visst sätt (Sikeborg, 1998 [elektronisk källa]).

Att ha släktforskarlitteratur eller släktutredningar som källa är att denna litteratur är en bearbetning av olika källor, där författare har tolkat ett antal uppgifter och sedan presenterat sina slutsatser. En bearbetning är alltid en andrahandskälla och värdet av författarens slutsatser beror på dennas/dennes kännedom om vad hon/han skriver, ideologisk bakgrund, vilket källkritiskt tänkande som finns och andra faktorer spelar stor roll. Det finns en hel del släktforskarlitteratur i Sverige, det mesta skrivet av amatörsläktforskare. Mycket av det materialet varierar m.a.o. i kvalitet och värde (Sikeborg, 1998 [elektronisk källa]).

2.5.2 Fallgropar för släktforskare

Enligt Sikeborg (1998) brukar släktforskare förr eller senare ställas inför uppgifter som är svårtolkade, tvivelaktiga eller rent av motsägande s.k. fallgropar, eftersom släktforskarmaterial sällan är entydigt. Fallgropar som i historisk forskning brukar vara:

- ◆ förfalskningar
- ◆ förväxlingar
- ◆ felbedömningar
- ◆ felöversättningar
- ◆ feltolkningar
- ◆ felskrivningar
- ◆ felläsningar

En annan fallgrop är hur personnamn tolkas. Majoriteten av befolkningen använde sig inte av släktnamn utan av fadersnamnet, s.k. patronymikon. Det fungerade mer som ett tillnamn än som efternamn i dagens mening. Särskilt för soldater var detta mycket vanligt, de fick oftast ett tilltalsnamn som nybliven soldat och som kunde vara Bister, Elg, Holm, Lantz m.fl. Personer kunde också ta sig ett tillnamn/-släktnamn som redan användes utan att vara släkt med vederbörande (Clemenssons & Andersson, 1993; Sikeborg, 1998 [elektronisk källa]).

En annan aspekt med namntolkningar är att vissa dopnamn hade flera former, något dopnamn var mer officiellt, andra mer vardagliga. Katarina kunde nämnas som Karin eller Kajsa, Kristina blev Stina eller Kerstin och Johannes blev Johan, Johan blev Jan eller Jon (Clemenssons & Andersson, 1993; Sikeborg, 1998 [elektronisk källa]).

2.6 Tidigare forskning

Inte bara arkiv är de aktörer som digitaliserar källor som kan användas i släktforskning. Även lokala släktforskarföreningar gör detta och här tas tidigare forskning upp hur släktforskarföreningar ser på digitalisering av källmaterial och hur detta genomförs samt vad släktforskare tycker om att digitalisering av källmaterial görs.

2.6.1 Släktforskarföreningars digitalisering av källmaterial

I Boströms (2000) enkätundersökning om släktforskarföreningars arbete med att digitalisera material och källor, svarade nästan hälften av de svarande släktforskarföreningarna att de datoriserar sitt material. Boströms analys är att de flesta

släktforskningsföreningarna datoriserar källmaterial genom att skriva av och föra in information i dator. Ingen av föreningarna skannar in källmaterialet.

Föreningarna använder inte så mycket av egna resurser utan av arbetsmarknadsåtgärder, där arbetslösa kan få en tillfällig sysselsättning genom Arbetsförmedlingens försorg. Arbetsmarknadsåtgärder används därför att det är ett gigantiskt arbete att genomföra digitalisering av källmaterial och släktforskarföreningar har som ideella föreningar inte resurser att utan hjälp ta på sig arbetet med att digitalisera (Boström, 2000).

Att släktforskarföreningar arbetar med att digitalisera källmaterial, kom Boström (2000) fram till, är att de avser att öka tillgänglighet och sökbarhet av källmaterial. Dock säger sig föreningarna vara rädda för att kvaliteten kan komma att försämrans vid överföringen, eftersom felaktiga uppgifter kan komma att spridas vid digitalisering. Men föreningarna tror ändå att fördelarna överväger nackdelarna då det är positivt att släktforskningsmaterial blir tillgängligt på digitala medier. Det medför bl.a. att föreningarna tror att det kan bli billigare att släktforska och att det blir lättare, snabbare eller effektivare att söka information. Detta i sin tur tror föreningarna att det gör att det blir fler människor som kommer att börja släktforska.

2.6.2 Fördelar och nackdelar för släktforskningsanvändare

Boström (2000) har kommit fram till att digitalisering av källor som kan vara till hjälp i släktforskning, skulle kunna göra att sökbarheten förbättras avsevärt och att materialet skulle bli lättare att läsa. Detta för att ex. nybörjare lättare ska kunna ta till sig materialet. Det medför dock att de då måste lita på andras tolkningar av text, d.v.s. avskrifter.

Däremot har Boström (2000) svårt att se att tillgängligheten ökar. De flesta släktforskare i Sverige har möjlighet att vända sig till sitt kommunbibliotek eller genom att beställa material och handlingar på mikrokort via SVAR. Att först söka i det digitaliserade materialet för att sedan söka upp originalkällorna kan knappast bli billigare och inte heller enklare för forskaren. En fördel som Boström (2000) dock ser är att sökmöjligheterna kommer att vara flera än tidigare.

Boströms (2000) kom bl.a. fram till i sin undersökning att släktforskare som använder sig av informationsteknik för att få tillgång till källor är i allmänhet positiva. Användarna verkade ha klart för sig enligt Boströms uppfattning, vad som kunde vara negativt med tekniken, t.ex. ökande kostnader, bristande kvalitet och risken till manipulation av uppgifter ökar. Släktforskningsanvändare kanske förhåller sig till den praktiska verkligheten och inte till förhoppningar som släktforskare som grupp har när det gäller ny tekniks möjligheter.

2.7 Centrala begrepp

I detta underkapitel och efterföljande underkapitel, finns de centrala begrepp som används i min uppsats och som gör att läsaren får en vidare förståelse varför dessa begrepp används i uppsatsen. Först förklarar jag vad ordet informationsteknik i dag står för, hur en användare av informationsteknik kan se ut, vilka användare som använder sig av informationstekniken kan vara och dennas/dennes syn på IT.

2.7.1 Informationsteknik = IT

Uppslagsverket Nationalencyklopedin (1992) definierar ordet informationsteknik att vara en teknik som används till insamling, lagring och bearbetning samt också till kommunikation och presentation av data i olika former. I Regeringens IT-proposition (1995/1996) menas att IT är samlingsnamnet för olika tekniker som gör det möjligt att kunna hantera en mängd information på ett oberoende geografiskt avstånd. En vidare definition av informationsteknik som görs i IT-proppen är:

”En sammansmältning av tele- data- och medieområdena har lett till att begreppet IT numera omfattar all datorbaserad hantering av information.”

2.7.2 Internet

Det Internet som vi känner till idag, skapades 1994 med webbläsaren Netscape. Denna var enkel i sin konstruktion men gjorde att man kunde navigera på ett smidigt sätt på nätet (Appel, 2001). Därefter har utvecklingen gått till att webbläsare kan visa bilder som rör sig, länka vidare till andra sidor mm. Dessutom finns det hjälpprogram som kan laddas ner från Internet s.k. plug-ins. Dessa program gör att samhällsinformation kan nås till medborgarna, företag kan visa upp sina produkter och möjligheter ges att köpa dessa produkter via elektronisk handel som finns tillgänglig dygnet runt. Betalning sker med kreditkort eller med någon form av postorderbetalning. Banker erbjuder tjänsten att kunder kan betala sina räkningar via bankens hemsidor (SOU, 1998:84).

2.8 Användare

Användare är ett centralt begrepp i min uppsats. De användare som jag åsyftar är de som använder sig av dator och datorhjälpmedel som redskap i sitt arbete eller någon annan sysselsättning, t.ex. släktforskning. Vilka är då dessa användare? Detta hoppas jag att du som läsare får en uppfattning om i följande underkapitel.

Att människor som individer har olika förutsättningar och erfarenheter av teknik är något som tas som en självklarhet. För att användare t.ex. släktforskare ska känna att de är delaktiga i utvecklingsarbetet av datorhjälpmedel finns denna del med i arbetet. Hur användandet av dator och datorhjälpmedel kan öka livskvalitet och livsinnehåll är något som bör tas upp här. Liksom användarnas syn på IT och naturligtvis vilka användare av datorer och datorhjälpmedel som Internet, kan vara. Det mesta av materialet kommer från olika statistiska undersökningar, därav alla procent (%) talen.

2.8.1 Användarens roll i utvecklingsarbete

Alla har vi (människor) olika erfarenheter av teknik. Detta bör tas hänsyn till i utformning och utveckling av teknik och tekniska hjälpmedel. Teknik får inte vara för komplicerad, då detta kan leda till att användaren får svårt att lära sig och minnas hur tekniken fungerar. Detta kan leda till en otrygg känsla och att användaren känner att hon/han inte har kontroll över tekniken. Det är viktigt att tekniken anpassas till användaren, så att dennas/dennes handlingar kan utföras effektivt och säkert (Preece m.fl., 1994).

Den teknikutveckling som nu sker och som påverkar vårt sätt att leva, beskriver Waldén (1996) på följande sätt:

”Den moderna tekniken bygger på teorier och matematik, inte på mänskliga erfarenheter. Detta är en mycket viktig förändring i den tekniska utvecklingen som påverkar oss mer än vad vi kanske är medvetna om. Våra mänskliga färdigheter och talanger har vidgats och förstärkts genom maskinerna. Men vi är som mänskliga varelser lika begränsade som för två hundra år sedan. Det faktum att datorn kan komma ihåg miljontals data betyder inte att man själv kan hantera all denna information.” (Waldén 1996, s 257)

Tekniken bör enligt Östlund (2000) utformas så att den ställer användaren i centrum, d.v.s. tar hänsyn till användarens önskemål. Sociala kontakter sker allt mer genom tekniska hjälpmedel som e-post och mobiltelefoner. Detta kan vara kontakter till myndigheter, företag och annan samhällsservice.

Inriktningen mot den samhällsutveckling som sker, görs med påverkan av oss människor. IT-tekniken är ett verktyg och inte till självändamål. Det bör vara visioner från både kvinnor och män som gemensamt styr utvecklingen av IT, eftersom det handlar om vilket samhälle vi vill leva i (SOU 2000).

2.8.2 Livskvalitet och livsinnehåll för människor

Teknik kan bidra till att öka friheten för individen och öka gemenskapen mellan människor. Den explosionsartade teknikutvecklingen av Internet och dess användningsområden som t.ex. att skicka e-post, har gjort att människor kan nå varandra över hela världen och på alla tider på dygnet. Internetanvändning har skapat nya förutsättningar för möten mellan olika människor där gemensamma intressen kan göra att världsomspännande nätverk kan skapas. ”Vi har träffats via Internet” är enligt SOU (2000:58) inte en helt ovanlig kommentar.

Informationsteknik som ex. Internet, kan göra att människors intresse och hobbies t.ex. släktforskning, utvecklas och göra att livet får ett nytt innehåll. Tekniken kan hjälpa till i inhämtningen av ny kunskap och information från världens alla hörn då användaren inte behöver förflytta sig till en fysisk plats (SOU 2000:58).

2.8.3 Användarens syn på informationsteknik

Hur användare ser på IT och vad den betyder, är olika för olika användare eller som Ellegård och Jerndal (1999) skriver i sin studie om Informationsteknik:

”The way people conceptualize technology might in some respects influence how they use it and how they place themselves within the actual context. The conceptualisation of what IT stands for also has to do with where in the process of acceptance people are. The more involved in the IT-society they are, the more detailed is their definition of the concept IT, and their conceptualisation is more elaborate and has been thoroughly thought over. A personal definition of IT grows from each person’s feeling of what is important and what experiences they have.” (s 39)

En aspekt som Ellegård och Jerndal (1999) tar upp är tidsaspekten i samband med att lära sig hur en dator fungerar och att använda sig av programvaror. Att lära sig nya saker är tidskrävande, att lära sig datorkunskap är en sådan sak. För att

användare ska kunna få en större förståelse för tekniken bör kanske dessa få individuell träning som gör att tekniken inte upplevs som komplicerad. Enligt Ellegård och Jerndal (1999) skulle de flesta personer kunna bli intresserade av tekniken om den kunde göras mer lättanvändbar men ändå vara en utmaning.

För användaren brukar tidsaspekten vara viktig när denna/denne söker efter något i ett system, som t.ex. kan vara på en hemsida på Internet eller på en CD-ROM. Detta bör konstruktörer tänka på när de konstruerar eller uppdaterar ett system. Även om sökfunktionen i ett system kan göras effektivare, kan det vara svårt att reducera tidsåtgången i att söka. Systemet i sig tar tid att ladda upp och söka igenom. Att använda sig av sådana system hemifrån kan ta tid ex. vid användning av modem. Användare ser gärna att det skulle finnas mer och bättre information i sådana system. Om användarna måste betala, kräver de hög stabilitet i systemen (Grönlund och Jakobsson, 1999).

Ett synsätt på hur jag som kvinna kan definiera vad teknik är och hur jag kan använda mig av tekniken, har Waldén (1996) uttryckt på följande sätt:

“I dag lever jag i en kultur som är helt beroende av tekniken. Jag och de flesta kvinnor med mig utnyttjar tekniska apparater hela dagarna: matberedare och ordbehandlare, kaffekokare och kopiator, telefon och fax, tvättmaskin och TV. Man kan göra en lista över vardagsmaskiner mycket lång. Kanske begagnar sig kvinnor i ett land som Sverige av fler tekniska apparater i vardagslivet än vad män gör. Men fortfarande definieras den tekniska världen som männens värld. Kvinnor låter gärna pojkarna leka i fred. Deras tekniska leksaker bestämmer livet för oss alla, män och kvinnor, barn och gamla. Kontrollen över tekniken och den tekniska utvecklingen är en viktig del av maktstrukturen. Den borde vara allas intresse, eftersom våra liv bokstavligen beror av den.” (Waldén 1996, s 250)

Ny teknik förutsätter att användare har kännedom om hur komplexa redskap fungerar i olika miljöer. Den nya informationstekniken gör att lärande idag, handlar för det mesta om att behärska ny teknik i de olika användningsområdena. Användare bör numera ha kompetens i att kunna lära sig att behärska tekniken i dess olika användningsområden. Ny teknik och nya redskap brukar medföra att användarnas relationer till omvärlden förändras, detta då användarnas agerande förändras i den takt som de byter ut gammal teknik och gamla redskap till nya (Säljö, 2000).

2.8.4 Vilka är användarna av dator och Internet?

Då min uppsats bygger på hur släktforskare använder sig av dator och datorhjälpmedel i sin forskning, bör läsaren få en förståelse i hur användandet av dator och Internet ser ut i helhet i Sverige. Denna kunskap gör att läsaren kanske kan ta till sig resultat och analys av enkätundersökningen (bilaga 2) bättre. Det finns dessutom en allmän del i enkätundersökningen som gör att denna del är viktig att ha med i uppsatsen.

Införandet av möjligheten till personalköp av datorer har haft en stor inverkan på utvecklingen med användandet av datorer i hemmet. Det räknas med att i sex hushåll av tio finns det en dator, som kan vara stationär eller bärbar. Andelen användare av IT har ökat under 1990-talet (SIKA, 2000; SIKA, 2001).

1996 hade ca en tredjedel av befolkningen tillgång till dator hemma och endast 4 % tillgång till Internet. Motsvarande siffror för år 2000 var att två tredjedelar eller 65 % av befolkningen hade dator hemma och 55 % hade Internettillgång (Jaensson m.fl., 2000; SIKA, 2000; SIKA, 2001). Den senaste undersökningen av Statistiska Centralbyrån -SCB (2002), som gjordes i slutet av år 2001 om privatpersoners användning av datorer och Internet, är slutsatsen att användningen av dator och Internet i hemmet i veckan, ökat till tre fjärdedelar av befolkningen.

Användare av datorer och Internet finns i alla åldersgrupper. Enligt en rapport från SCB baserat på undersökningar gjorda år 2000 (Jaensson m.fl., 2000) hade 4 miljoner i åldersgruppen 16-64 år i Sverige tillgång till datorer i hemmet. De i åldersgrupp 16-19, var de som hade mest tillgång till dator i hemmet med knappt 90 %, medan åldersgruppen 35-44 år hade ca 84 %. För den äldsta åldersgruppen 55-64 åringar, var tillgången till dator i hemmet 60 %.

I undersökningen för år 2001 (SCB, 2002) hade åldersgrupperna 16-19 och 35-44 samma andel av tillgång av dator i hemmet, ca 90 %. I samma undersökning tyckte man att det var anmärkningsvärt att åldersgruppen 20-24:s tillgång var tre fjärdedelar, samma tillgång som 55-64 åringar hade. Av de som använde sig av Internet var det åldersgruppen 16-19 som gjorde detta mest med 95 %, därefter minskade användningen ju längre upp i åldern undersökningspersonerna kommer, endast 56 % av åldersgruppen 55-64 använde sig av Internet.

Dator- och Internetanvändare som är pensionärer och 65 år och äldre, använde sig endast 20 % av dessa två grupper av dator under 1998. Andra grupper som inte har tillgång till dator och Internet i hemmet kan vara arbetslösa och personer utan gymnasialutbildning. Eftersom pensionärer och arbetslösa inte har ett arbete att gå till, saknar dessa grupper tillgång till dator- och Internet via sitt arbete (SIKA, 2001:6; Söderqvist & Hernell, 2000).

Vid uppdelning av användare i yrkesgrupper som har dator i hemmet finns det skillnader. Högre och lägre tjänstemännens har större tillgång till dator i hemmet än arbetare och egna företagare. 90 % av högre tjänstemän och 75 % för lägre tjänstemän, för grupperna egna företagare och arbetares är siffran 70 % för dator i hemmet. (Jaensson m.fl., 2000). I undersökningen för 2001 (SCB, 2002) var motsvarande siffror för högre tjänstemän 93 % och 87 % för lägre tjänstemän. För arbetarnas tillgång till dator i hemmet kunde en liten ökning ses, där siffran var 72 %, medan för egna företagare hade siffrorna ökat med mer och ändrats till 84 %.

Pris på datorer och datorprogram spelar en stor roll i hur användningen ser ut och vilka användare som har dator hemma. Kostnaden kan anses vara för hög och detta kan göra att flera kanske inte har råd att köpa en hemdator. Lägre kostnader skulle kunna öka användandet för att kunna acceptera och kunna använda sig av datorteknik (Ellegård & Jerndal, 1999).

Det finns ingen stor skillnad mellan kvinnor och män i deras tillgång till dator i hemmet, skillnaden är marginell, säger en SCB undersökning från år 2000 menar Jaensson m.fl. (2000). Men när det gäller användningen av dator och Internet ligger männen före kvinnorna. I slutet av år 2001 var männens användning bland

åldersgruppen 16-64 ca 39 %, medan för kvinnorna var motsvarande siffra ca 24 % (SCB, 2002).

Skillnad finns det dock i vilket syfte som kvinnor och män använder sin tid på Internet till. Kvinnor använder större del av sin tid på Internet till nyttotjänster än vad männen gör, skriver Jupiter MMXI (2002) i sin undersökning om européers användning av Internet. Det kan vara banktjänster, resetjänster eller shopping. Män använder större delen av sin tid på Internet med att surfa runt och ladda ner program. Under februari 2002 var kvinnor ca sju timmar uppkopplade på Internet medan för männen var tiden tio timmar. Detta kan tyda på enligt Björkman (2002) VD för Jupiter MMXI Norden, att kvinnor använder sig av tjänster på Internet som kan underlätta deras vardag.

Enligt Ellegård & Jerndal (1999) är kvinnor medvetna om att informationsteknik är trendsättande i vårt samhälle. Kvinnor är fortfarande de som har hand om det mesta av hushållsarbetet och är därför en viktig grupp när det gäller att introducera nya produkter och tekniker. Enligt en undersökning i Danmark om kvinnors IT-vanor, så var det inte till kvinnorna som tekniken nådde i första skedet. Det var männen som tog del av tekniken först. När tekniken blev vanligare och mer av rutin blev kvinnorna intresserade och använde sig av den. Då kvinnor vill använda sig av teknik, vill de använda sig av den om ett redskap för att underlätta vardagen menar Ellegård & Jerndal (1999).

Görs en helhetlig syn av tillgången till Internet för användare, d.v.s. i hemmet, på arbetsplats eller i utbildning har ca 80 % detta. I praktiken innebär det att alla medborgare i Sverige har tillgång till Internet, då det finns möjligheter att få tillgång på offentliga platser, t.ex. bibliotek. Datorn har blivit en viktig redskap både i arbetsliv och i privatliv. Under en dag sitter fyra av tio svenskar framför en dataskärm (SIKA 2001).

2.9 Företagens användning av IT

I inledningen av enkäten (bilaga 2) finns det frågor om vad svararna har arbetat med och hur de tillägnat sig sin datorkunskap. För att kunna visa vilken roll som företag och arbetsgivare spelar i spridning av användning av datorer, finns detta avsnitt med i mitt arbete. Hur företags användning av datorer ser ut och vad de gör för att arbetstagarna ska kunna utträta sitt arbete på bästa sätt. Företagens vilja bör vara att arbetstagarna ska kunna ta tillvara den datorkunskap som de får genom att använda sig av dator i arbetet eller på annat sätt lära sig hantera en dator och datorhjälpmedel som redskap i företagets försorg. Företagens mål är trots allt att öka lönsamheten och att skapa en trivsel så att arbetstagarna stannar kvar på arbetsplatsen. Det mesta av materialet kommer liksom i underkapitlet 2.8. (Användare) från olika statistiska undersökningar, därav alla procent (%) talen.

Användning av IT-tekniken är ganska utbredd bland svenska företag. Bland företagare med tio anställda eller fler använder 97 % datorer i sitt arbete. Med datorer menas här persondatorer, arbetsstationer eller terminaler. Datoranvändningen är större i tillverkningsindustrin än bland tjänsteföretag. I transportsektorn är siffrorna lägst, där det uppskattas att användningen är 89 % (Kopf, 2002).

Fram till och med år 2000 hade 89 % av företagen i Sverige planerat eller redan infört Internet i sina företag (Jaensson m.fl., 2000). Företag med tio eller fler anställda använder sig av datorer i sitt arbete visar siffror från SCB. Enligt en undersökning om företagens användning av datorer och Internet under 2001, har alla de stora företagen datorer och tillgång till Internet men också en egen hemsida och ett Intranät. Dock är datoranvändning bland de minsta företagarna som har tio anställda eller mindre, lägre, där använder 6 % inte datorer alls i sitt arbete. I samma undersökning uppskattas att alla företag i energi-, finans- och kommunikationssektorn har Internet-uppkoppling och att industrin i högre grad har tillgång till Internet än tjänstesektorn (Kopf, 2002).

2.9.1 Tillgång till dator på arbetsplatsen

Arbetstagare har olika tillgång till datorer på olika arbetsplatser. Antalet sysselsatta i Sverige är ca 4,2 miljoner, av dessa har ca 3 miljoner tillgång till en dator på sin arbetsplats. Datorn behöver inte vara en personlig dator utan kan vara en dator som används av en mindre grupp, ex. delas av en arbetsgrupp. Siffror visar på skillnader i tillgång för olika grupper som arbetare, högre tjänstemän och egen företagare. De flesta tjänstemän har oftast tillgång till datorer medan varannan arbetare vanligtvis inte har tillgång till en dator och för egna företagare som har tillgång till en dator är siffran inte mer än ca 65 % (Jaensson m.fl., 2000).

2.9.2 Personalutbildning inom IT

Inom personalutbildning på företag i dag, är IT- och datakurser de vanligaste. Sedan 1986 har kursdeltagare inom IT- och datakurser legat stadigt på 12-22 % av de som deltagit i en kurs varje halvår. Som lägst var antalet deltagare i början av 1990-talet 12 %, medan 1986 var deltagarantalet uppe i 22 %. Motsvarande siffra för första halvåret 2000 var 15 %. Det är främst i åldersgruppen 25-64 år som kursdeltagarna finns. Kursdeltagare i IT- och datakurser för personalutbildning är högst hos stat-, kommun- och landsting (Jaensson m.fl., 2000).

Kvinnor deltar oftare än män inom personalutbildningskurser. I valet av kursämnen väljer dock männen IT- och datakurser i större utsträckning än kvinnorna. Av de kursdeltagare som deltog i olika personalutbildningar, var deltagare av datakurser, 17 % män och 13 % kvinnor av det totala antalet. Datorkurser kan innehålla att allmänt kunna hantera en dator, användning av ordbehandlings- och kalkylprogram och datorns roll i samhället eller säkerhetsfrågor. Datorkurser kan också riktas till programmerare, systemerare och andra experter på databehandling. Tidsåtgången för datakurser brukar vara längre än andra kurser. Under första halvåret 2000 ökades tidsåtgången med en dag, från ca 4,2 dagar 1999 till 5,2 dagar (Jaensson m.fl., 2000).

3. Metod

Här presenteras den metod som är vald för denna uppsats. Vidare vilken urvalsgrupp som valdes ut för den empiriska undersökningen, enkätens genomförande m.m.

Mitt metodval grundar sig på den kunskap som jag har av att använda mig av datorn och datorhjälpmedel i min egen släktforskning. Jag har släktforskat i ca 10 år, och det är under samma tid som den tekniska utvecklingen har börjar revolutionera sättet att släktforska. Detta genom att släktforskaren kan få åtkomst till släktforskningsmaterial som denna/denne annars inte skulle kunna få. Utvecklingen att göra material tillgängligt, att kunna forska var som helst, bara användare har den tekniska kunskapen och tillgång till dator, har gått fort. Det är dock inte förrän nu som aktörer och släktforskare börjar se att det blir resultat och datorn och datorhjälpmedel blir till redskap i släktforskningens tjänst för den större massan, d.v.s. för släktforskare i allmänhet.

För mig är det intressant att få veta hur andra släktforskare ser på det här med tekniska hjälpmedel i släktforskningen, och inte bara min egen uppfattning. Då jag avsåg att undersöka en hel specifik grupps datoranvändning föreföll det naturligt att jag valde att använda mig av enkätundersökning som är en kvantitativ metod. Då jag avsåg att få veta hur en grupps praktiska användning ser ut av dator och datorhjälpmedel anser jag att denna undersökning inte kunde genomföras på annat sätt än att användning av en kvantitativ metod, som är en empirisk enkätundersökning. Enkätens (bilaga 2) formulering följer den problemformulering som finns i uppsatsen.

En kvalitativ studie brukar kännetecknas av en närhet till forskningsobjektet. Man möter forskningsobjektet ansikte mot ansikte och kan därmed sätta sig in i den undersöktes situation. Detta gör att man kan få en djupare uppfattning av den företeelsen man studerar (Holme & Solvang, 1997). I en kvantitativ studie däremot, skriver Olsson & Sörensen (2001), är det viktigt att förhållandet mellan forskaren och svararen är så neutralt som möjligt. Att förhålla sig så neutral som möjligt är till för att den inhämtade informationen ska vara så objektiv som möjligt, så att en kvalitativ bearbetning och analys kan göras.

En kvantitativ forskning arbetar med i förväg formulerade och strukturerade frågeställningar. Frågeställningar som kan utgå från en teori som har specificerats genom att hypoteser har verifierats eller förkastats (Olsson & Sörensen, 2001). Eftersom jag ansåg att jag hade god insyn i vad som en släktforskare kan tänkas använda sig av för datorhjälpmedel har jag haft en ganska god grund att stå på i utformningen av enkätfrågorna. D.v.s. har haft god kunskap om vad en släktforskare kan tänka sig använda sig av för datorhjälpmedel och redskap.

3.1 Urval

Urvalsgruppen som den empiriska undersökningen gjordes på var en grupp med släktforskare som är medlemmar i en specifik och lokal släktforskarförening.

Konfidentiellitet och anonymitet har blivit utlovat till urvalsgruppen. Detta för att ingen ska kunna identifiera enskilda individer bland de enkätsvar som skickats in. Den valda släktforskarföreningen har 204 medlemmar, varav 78 kvinnor och 126 män. Var och en av dessa medlemmar har fått ett frågeformulär utformat som en enkät.

Den valda släktforskarföreningen valdes ut då den är en representativ och medelstor förening. De flesta medlemmar har sina rötter i de församlingar, som finns i den kommun man bor i och som föreningen arbetar inom. Det finns även medlemmar med andra bostadsorter och som har sin forskning inriktad mot den aktuella kommunens församlingar. Medlemmarna kan även ha sina rötter någon annanstans i Sverige. Dessa senare medlemmar är beroende av material som inte finns att tillgå på det lokala biblioteket. Men ändå har valt att vara med i en förening för att kunna få del av vad som händer inom släktforskning och få gemenskap med andra släktforskare.

3.2 Den empiriska undersökningens genomförande

Här redovisar jag genomförandet av den enkät som jag skickade ut till medlemmar i en lokal släktforskarförening i Sverige.

3.2.1 Enkätens konstruktion

Frågorna i enkäten är till största del standardiserade, d.v.s. det är samma frågor till alla de intervjuade, ingen variation förekommer. Enkäten är till största del en kvantitativ undersökning med frågor som har fasta och icke öppna svarsalternativ men det finns också uppfattningsfrågor med skalenliga svarsalternativ och i slutet några öppna frågor med motivering som svarsalternativ.

Enkäten är uppdelad i tre delar. Den första delen innehåller frågor om grundläggande datorkunskap, ålder och kön, för att en lättare klassificering skulle kunna göras av de svarande. Andra delen handlar om släktforskning, hur länge de svarande har släktforskat och vilka av de grundläggande källorna som man nu kan tänkas använda. Tredje delen handlar om vilka datorhjälpmedel som kan tänkas användas i släktforskningen, såsom släktforskarprogram, CD-rom och Internet-resurser. I den tredje delens slut finns de öppna frågor som finns med på enkäten.

Svarsbortfall på öppna frågor blir ofta mycket stort enligt Trost (1994). Svaren på öppna frågor har ofta flera dimensioner och det är intressant eftersom man får information om hur de svarande associerar. Detta är den anledning jag valt att ha med några öppna frågor i slutet av enkäten.

3.2.2 Enkätens distribution

Enkäten presenterades på den lokala släktforskarföreningens årsmöte i mitten av februari 2002. Därefter delades den ut till de närvarande i lokalen. Resterande

enkäter har distribuerats ut med postförsändelse. Totalt har 204 enkäter distribuerats ut.

Enligt Trost (1994) ska man tänka på vilken veckodag som enkäten ska skicka ut. Att försöka distribuera enkäten så att tilltänkta svarare ska kunna fylla i enkäten över veckoslutet och posta vid söndagens promenad eller på väg till arbetet på måndag. Formuläret bör därför enligt Trost (1994) postas på en onsdag eller om det är till lokala tilltänkta svarare räcker detta på en torsdag. Eftersom årsmötet för den lokala släktforskarföreningen var på en torsdagskväll, då enkäter delades ut, postades de kvarvarande formulären efterföljande vecka. Detta gör att utskick gjordes två veckor sammanhängande efter varandra.

Utskicket var i formen av ett missivbrev (bilaga 1), d.v.s. ett följebrev, som med anledning av att utskicket gjordes i två omgångar, gjordes i två exemplar eftersom svarstiden skulle vara lika lång för alla tilltänkta svarare. Medföljande i kuvertet var formuläret. För att underlätta distribution av svar skickades ett frankerat svarskuvert med försändelsen. Detta har i alla svar använts av svararna.

Ingen pilotstudie om enkätens utformning gjordes då min egen kunskap om hur datorer och datorhjälpmedel i släktforskning var till stor hjälp. Riktlinjer som jag följt och som Olsson och Sörensson (2001) skriver om att ett frågeformulär ska följa är att frågorna ska vara entydiga, enkla, begripliga, ej dubbla, ledande eller förutsättande och på god svenska. Har också använt mig av Stureson (2000) som i sin avhandling använde sig av enkätundersökningar i hur boende i bostadsområden i Nynäshamn och Nyköping använde sig av möjligheten att arbeta på distans. Andra avgörande synpunkter har lämnats av Ted Rosvall, nuvarande förbundsordförande för Sveriges Släktforskarförbund samt av Ulric Björk, doktorand vid Institutionen för Pedagogik och Didaktik vid Göteborgs Universitet och släktforskare.

3.2.3 Hur enkäten fungerade

Utskick till medlemmar i den lokala släktforskarföreningen är 204, varav 78 kvinnor och 126 män. Av dessa svarade 146 personer, detta gör att 71,6 % av de tilltänkta svararna svarade. Av dessa personer som svarade var det 68 kvinnor respektive 78 män. Detta gör att kvinnorna var mer benägna att skicka in enkät-svar än männen, då 87 % av kvinnorna svarade medan för männen var det 62 %.

Då antalet inskickade enkäter har varit stort (se ovan), beslutade jag mig för att inte skicka ut några påminnelser. Underlaget för att kunna göra en korrekt bedömning anser jag vara tillräckligt.

3.2.4 Fördelar och nackdelar med enkät

En fördel med enkät är att denna har endast standardiserade frågor och detta gör att forskaren kan styra insamlandet av information. Då informationen kan tas fram på ett sätt som gör det möjligt att generalisera (Holme & Solvang, 1997).

En annan fördel är att man kan få ett material som går att statistiskt säkerhetsställa. D.v.s. då de svarande har svarat på standardiserade frågor, kan man få ett material som går att analysera utifrån ett statistiskt perspektiv och på så sätt få svar på en grupps vanor (Holme & Solvang, 1997).

Nackdelen med att göra en empirisk undersökning med en enkät är att man kan få stereotypa svar. Ingen variation förekommer mer än vid de öppna svaren. Detta kan leda till att forskaren inte får reda på vad som intresserar de svarande mest utan de svarar endast på de ställda frågorna. Då man så att säga i förväg här bestämt sig för vilka svar som kan vara tänkbara har ingen hänsyn tagits till vad som är relevant för den enskilde eller den enskildes situation i frågeställningen (Holme & Solvang, 1997).

En annan nackdel är att man inte har någon garanti att informationen som samlas in är relevant för den frågeställning som finns. Om detta upptäcks under insamlingsperioden är det för sent att göra något åt problemet (Holme & Solvang, 1997).

3.2.5 Forskarens egna roll

Det är forskarens val av perspektiv som påverkar designen av forskningen. Designen i sin tur påverkar forskningsprocessens steg. Att välja perspektiv som Olsson och Sörensson (2001) skriver, är att man bestämmer sättet att se, d.v.s. väljer *vad* man ser på och *hur* man väljer att se på det man vill se. Det är forskarens vetenskapliga antaganden och tankemönster som fungerar som hennes/hans perspektiv.

Forskarens förförståelse är den kunskap som forskaren har, d.v.s. den föreställning eller erfarenhet inom det område där forskningen ska göras. Den personliga erfarenheten får dock inte ta överhanden och påverka objektiviteten i resultat-tolkningen (Olsson & Sörensson, 2001).

Som släktforskare och användare av olika hjälpmedel och redskap i min forskning, har gjort att jag enligt min uppfattning har ganska mycket erfarenhet av dessa hjälpmedel och redskap som kan användas i släktforskning. Denna erfarenhet har jag naturligtvis använt mig av i min uppsats utan att för den skull låta den ta överhanden i arbetet, d.v.s. att min egen erfarenhet har fått styra mer än resultatet av enkätundersökningen.

3.3.6 Reliabilitet och validitet

Reliabilitet och validitet står i ett visst förhållande till varandra, det gör att man inte kan koncentrera sig på det ena och utesluta det andra. Reliabiliteten är den grad av att man får samma resultat av olika mätningar. Validitet avser att man mäter det som ska mätas, d.v.s. rätt sak blir mätt (Olsson & Sörensson, 2001).

Genom att vara kritisk vid granskningen och noggrann vid bearbetningen av materialet, hela tiden under arbetets gång, kan en tillfredsställande grad av reliabilitet och validitet uppnås (Olsson & Sörensson, 2001). Att kritiskt granska och att vara noggrann vid bearbetning av den information som enkätsvaren har givit, har gjort att jag har den uppfattning att mitt arbete har fått validitet och reliabilitet.

I en forskning är målsättningen att ha en så reliabel eller pålitlig information som möjligt. En tillräcklig hög grad av reliabilitet är en nödvändighet för att forskaren ska kunna pröva frågeställningen. Därför är det viktigt att forskaren använder sig av olika mätredskap för viktiga variabler i undersökningen (Holme & Solvang,

1997). De mätredskap som jag har använt mig av i uppsatsen, har varit för att på ett statistiskt sätt säkerhetsställa de enkätsvar som inkommit.

Det är viktigt i en forskning att man mäter det som avses att mätas, detta gör att man får valid information. Informationen måste ha en definitionsmässig validitet, detta innebär att de olika variablerna som mäts måste sammanfalla i stor utsträckning (Holme & Solvang, 1997).

Arbetet med att mäta en grupps användning av dator och datorhjälpmedel i släktforskning bör enligt min mening endast kunna göras med en enkätundersökning. Detta då detta arbetssätt är till för att man ska mäta en hel grupps samlade uppfattning och inte enskilda individer.

Om någon annan undersökning av liknande slag av en grupp släktforskare skulle göras, skulle undersökningsresultatet kunna bli annorlunda om andra frågor ställs, d.v.s. resultatet är beroende på vilka frågor som enkäten har och vilken frågeställning som finns i uppsatsen.

4. Resultat och analys

I denna del redovisar jag resultat och analys av min enkätundersökning. I början av kapitlet finns ett underkapitel, där jag redovisar vilka orsaker som angavs av svarare som valde att inte svara på enkäten.

Vid statistikarbetet plockades de svarare bort, som svarade att de inte använder sig av dator eller datorhjälpmedel i sin släktforskning. Dessa finns inte med i statistiken som redovisas, om inget annat anges. Detta då statistiken endast gäller de svarare som använder sig av dator och datorhjälpmedel i släktforskningen. Alla frågor har ibland inte besvarats av de svarande. Detta gör att siffrorna inte kan tyckas stämma överens med antalet svarare. För att på något sätt belysa och få med svarare som inte har någon datorvana finns deras synpunkter redovisade sist i kapitlet.

För att göra statistiken lättöverskådlig, har jag delat upp åldersgrupperna i om tio år vardera. De svarande är i åldrarna 25-86, detta gör att åldersspannet är 61 år. Enkätfrågorna kan ses i bilaga 2 och förklaringar till släktforskningsmaterial och datorhjälpmedel tas upp i bilaga 4.

Resultat och analys av olika enkätfrågorna redovisas var för sig, dock har jag försökt att lägga resultatet före analysen, detta för att göra det lättare för läsaren att veta vad som analyseras.

4.1 Orsaker till att inte svara på enkäten

Svarare som inte velat eller enligt sig själva inte kunnat svara på enkäten har skickat tillbaka enkäten ändå eller har ringt, har uppgivit att orsaken är:

”Ej datakunnig. Har enbart använt mig av mikrofilm, rullar eller kort och läsapparat.”

”Tyvärr kan jag inte hjälpa dig med enkäten. Har ej någon dator. Har för flera år sedan gått en kurs i släktforskning, där vi lärde oss hitta med mikrofilmers hjälp. Är fortfarande medlem, därför känns det viktigt att föreningen kan vidareutveckla våra rötter, med hjälp av datorer.”

”Kan inte då jag inte har släktforskat på 10 år. Kan inget med datorer.”

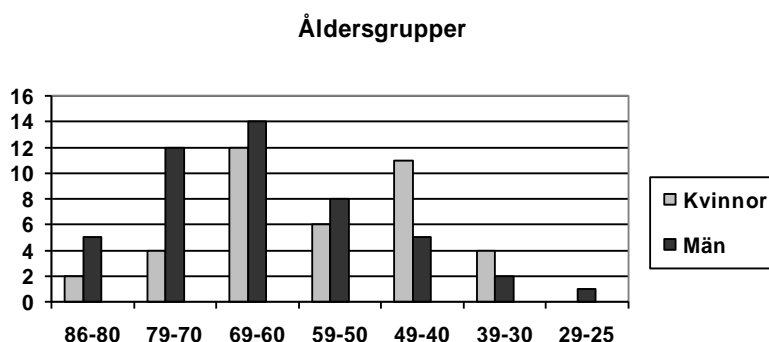
”Jag forskar inte särskilt mycket och jag har ingen egen dator. Mina kunskaper vad gäller dator kommer från mitt arbete och jag slutade min anställning för ca 14 år sedan.”

Orsaker som uppgivits till att inte besvara enkäten tycker jag är skäliga. Det kan inte vara lätt att besvara en enkät med frågor som man inte tycker passar sin egen kunskap och användande av redskap som kan stå till förfogande för en släktforskare.

4.2 Svarande användare

Av de svarande svarade 86 personer, därav 39 kvinnor respektive 47 män att de använder sig av dator och datorhjälpmedel i sin släktforskning (enkätfråga 13). Detta gör att totalt 58, 9 % av de svarande använder sig i någon form av någon dataredskap i sin släktforskning. Av dessa är 57,4 % kvinnor respektive 60,3 % män.

Om hänsyn tas till i vilka åldersgrupper som användarna finns, som tabellen nedan visar, kan det konstateras att männen i de högre åldrarna använder sig i högre grad av dator och datorhjälpmedel än kvinnorna i samma åldersgrupp. Om jämförelse görs längre ner i åldrarna är det de yngre kvinnorna som i högre utsträckning än männen som är användarna, förutom åldersgruppen 29-25 där siffran kan förklaras med att ingen kvinna i denna grupp har skickat in svar.



Intressant att utläsa är att männen i de äldre åldrarna är de som använder sig av dator mest. Detta kanske kan ha att göra med att de tar sig tid att lära sig nya tekniker. Datorn var troligtvis inte ett arbetsredskap som de äldre arbetade med i sitt yrkesarbete. Männen i årsgruppen 79-70 är de som har det största övertaget i att använda sig av dator mot kvinnorna. Detta kan ha att göra med att de har sett framväxten med datortekniken, blivit nyfikna och när de sedan har blivit pensionärer tagit sig tid att lära sig att handskas med dator och datorhjälpmedel. Att inte kvinnorna i samma årsgrupp i samma utsträckningen använder sig av dator, kan vara att de har andra intresseområden, osäkra om hur man gör, är rädda att göra fel eller tycker att de är för gamla att lära sig något nytt.

I de lägre åldersgrupperna (59 och yngre) minskar männens övertag att använda sig av dator. I stället ökar kvinnornas användande och de är den grupp som i större utsträckning använder sig av dator än männen. Detta är mycket intressant att utläsa då det i stor utsträckning brukar vara män som utvecklar datorer och redskapen till datorn.

Hur kan det då komma sig att det är kvinnorna i de lägre åldersgrupperna 49-40 och 39-30 är den största användningsgruppen? Svaret på den frågan kan vara att kvinnorna i stor utsträckning har upptäckt att den kan använda datorn till fler användningsområden än några få. De vill gärna ha fler användningsområden för att utnyttja teknik, det kan vara att på ett lättvindigt sätt hålla kontakt med släkt och vänner, leta efter matrecept på Internet, göra bankärenden via Internet m.m. Kvinnorna i dessa åldersgrupper har kanske upptäckt i större utsträckning än männen i samma åldersgrupper, att datorer kan vara ett redskap som underlättar

släktforskning. Användning av datorhjälpmedel som ex släktforskarprogram kan göra att kvinnorna tycker om att släktforska då deras forskning kan bli effektivare.

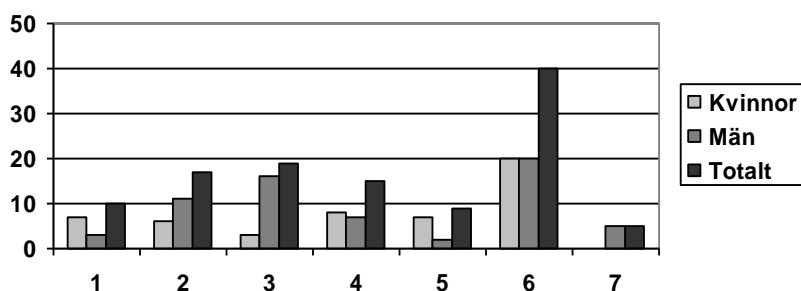
4.2.1 Yrkesgrupperns erfarenheter av data

När det gäller yrkeserfarenhet bland de svarande, har jag inte tagit hänsyn till ålder, utan endast tagit upp vilket yrke som de har erfarenhet av. Detta kan m.a.o. vara flera för en person. Det gör att flera av de svarandes alternativ kan finnas med under flera yrkeserfarenheters data användning. Att denna fråga finns med i resultatet, är för att jag vill kunna visa att människors yrkeserfarenhet spelar roll i användandet av dator och datorhjälpmedel.

De svarande som har erfarenheten av att vara tjänsteman eller på något annat sätt arbetat med kontorsarbete är den yrkeserfarenhet som har största andelen av datorvana. Hela 40 svarande, 20 kvinnor och 20 män har kryssat i denna ruta på enkäten. Yrkeserfarenheter (enkätfråga 3) som finns med är:

1. Barnomsorg/skolan, 2. Egen företagare, 3. Hantverk/Industri, 4. Jordbruk, 5. Sjukvård/Omsorg, 6. Tjänsteman/Kontor samt 7. Övriga yrken ex. Präst, Lokförare och Forskare mm.

Yrkeserfarenhet



Med hjälp av tabellen kan det konstateras att de personer med yrkeserfarenhet från kontorsarbete är de som i högre grad än andra yrkesgrupper använder sig av dator i arbetet eller i sitt hem. Att det är så här kan ha med de arbetsuppgifter som personerna arbetar med. Tjänstemän och kontorsarbetande använder sig m.a.o. av dator i sitt arbete i högre grad än andra yrkesgrupper. Detta kan göra att de får ett försprång gentemot andra yrkesgrupper, då de ofta kan överföra sina datorkunskaper från arbetet till att även gälla användandet av dator i hemmet. De har så att säga intresse av att kunna utveckla sina datorkunskaper, att inte dessa enbart gäller arbetets användningsområden. Det kan i sin tur leda till att användaren även upptäcker att användningsområdena för datorn och dess hjälpmedel på arbetet kan utökas.

För gruppen hantverk och industri är också andelen av att använda sig av dator i arbetet större än flertalet av de andra yrkesgrupperna. Detta kan ha förklaring i att datorer används i tillverkningsindustrin. Datorer kan där användas att styra de maskiner som finns på arbetsplatsen. För detta bör arbetsgivarna utbilda sina anställda att klara av sina arbetsuppgifter. Till följd av detta så får de anställda erfarenhet av dator och datorvana, de av denna yrkeskategori som släktforskar kan på sätt bli erfarna släktforskningsanvändare.

4.2.2 Lärt sig hantera datorn

Hur de svarande har lärt sig att hantera datorn är en aspekt att ta hänsyn till. Mitt syfte med denna fråga (enkätfråga 4) var att få fram den främsta källan till den kunskap de svarande har om hantering av dator, d.v.s. att endast ett svar skulle anges. Detta har inte gjorts i alla svar, därför kan flera alternativ ha angivits.

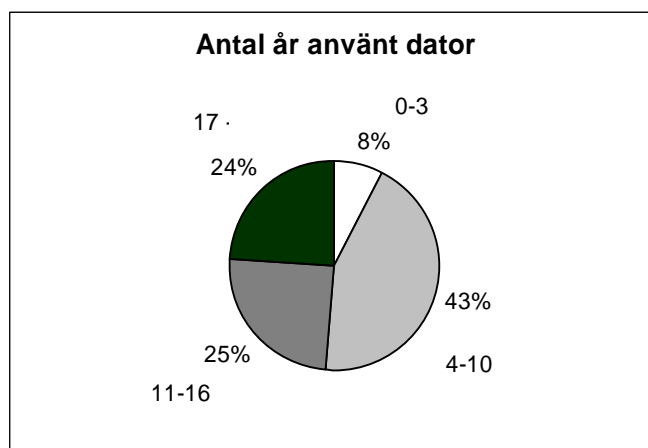
Vid enkätfrågan om hur den svarande främst har lärt sig att hantera datorn, har 32 % angivit att de lärt sig genom arbetet. Att ha deltagit i kurs har 31 % svarat att det är deras främsta kunskapskälla. 35 % har angivit att de främst lärt sig själva, de är så att säga självlärda att hantera datorer. Dock har 2 % (3 svar) angivit att de inte har någon datorkunskap alls. Sammanlagt var det här 136 svar.

Med detta kan det konstateras att de olika sätten som de svarande släktforskningsanvändarna kan ha lärt sig att hantera datorer på är ungefär likvärdiga. Att svar har angivits med flera alternativ är att svarande kanske inte kunde specificera på vilket sätt de har lärt sig hantera datorn främst på. Detta kan ha att göra med att de kanske börjar med att gå en datakurs, arbetar med dator i jobbet och på så sätt fortsätter med att lära sig själv. Den datorkunskap som de svarande har, kan m.a.o. vara en sammansmältning av tre av de fyra alternativen.

4.2.3 Användning av dator

I fråga om hur länge de svarande har arbetat med dator i jobbet och/eller i hemmet, alltså den sammanslagna datorvana som de har (enkätfråga 6), är att den överväldigande majoritet av de svar som inkommit, att de svarande arbetat med dator i 4-10 år.

Att så många av de svarande, 43 %, har svarat att de arbetat med dator i arbetet eller i hemmet i 4-10 år, kan ha att göra med att de svarande, har blivit mer beroende av teknik och IT på senare år, både i arbete och i hemmet. I och med att datortekniken har utvecklats och blivit billigare har den också blivit tillgänglig för fler och fler. Allt fler företagare, stora som små, liksom privatpersoner skaffar sig dator och med det har det upptäckts den kapacitet datorn har för att kunna lagra information och kunna underlätta arbete och göra det mer effektivt. Med hjälp av personalköp av datorer har arbetsgivare tillgängliggjort och gjort datorn till något som de flesta privatpersoner har råd med (se cirkeldiagrammet nedan för att få en klarare bild).

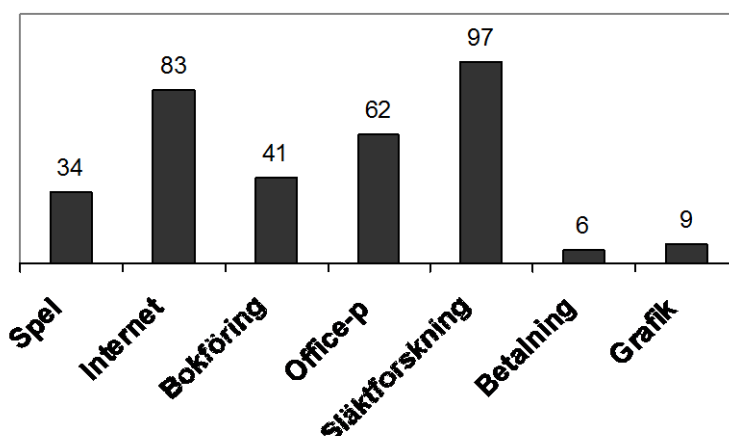


Vid frågan om dator och Internetuppkoppling finns hemma, svarade majoriteten att båda finns. Av 85 svarare vid frågan om man har dator hemma svarade 84 att så är fallet. Vid frågan om Internetuppkoppling var det 104 svar som angavs och av dessa svarade 94 att Internetuppkoppling finns hemma. Av detta kan det utläsas att fler måste ha dator hemma än vad som svarats. Detta då för att kunna ha Internetuppkoppling är ju förutsättningen att det finns en dator i hemmet.

De svarande använder m.a.o. inte bara datorn till att lagra information utan även till att skaffa sig information via Internet. Internet är något som de svarande med dator ser som en självklarhet att det ska också ska finnas när man har dator.

4.2.4 Användningsområden

Användningsområden för vad datorn används till hemma kan vara olika. Det kan vara som att spela, surfa på Internet, sköta sin egen bokföring eller för någon enskild firma. Använda sig av Microsofts Office-paketets program, som kan vara Word, Excel eller PowerPoint m.m. Naturligtvis är släktforskning ett alternativ för gruppen svarande släktforskare, som ett användningsområde som de använder sin dator till. Även att betala sina räkningar via Internet och arbeta med grafik t.ex. bildbehandling på sin dator är något som görs.



Som kan utläsas, är inte släktforskning det enda som datorn används till, även om det är det största användningsområdet. Att vara uppkopplad på Internet är också något som ofta görs.

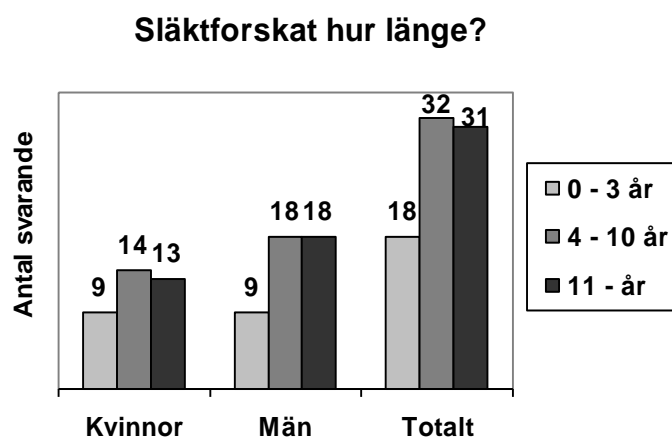
Vid inköp av dator vill de flesta kunna använda den till flera användningsområden. Att kunna få användning av datorn till flera alternativ kan vara en bra motivering till inköp. Att släktforskare använder sig av datorn som hjälpmedel i sin släktforskning bör till synes av siffrorna ovan vara en självklarhet. Men köp av dator görs säkerligen inte endast för detta enda användningsområde, dock är det för dessa släktforskande svarare en bidragande orsak till datorinköp om inte den främsta. Internet kan släktforskningsanvändare använda till att göra efterforskningar om släkten på ett lättare sätt ex. i Sverige eller utomlands, det sistnämnda kanske främst i emigrantforsknings syfte.

4.3 Släktforskning

Grunden till att kunna använda sig av olika datorhjälpmedel i släktforskning är att ha kunskap om hur släktforskning går till. D.v.s. att ha kunskap om vilka forskningskällor som finns att tillgå samt hur olika redskap ska kunna användas i släktforskning. En annan sak att betänka är också hur länge släktforskaren har forskat. Med tiden bör släktforskaren få mer erfarenhet i åtkomst av handlingar och annat material som man kan ha till nytta i sin forskning. Detta är grunden till de frågor som finns i avdelningen *Släktforskning* på enkäten.

4.3.1 Hur länge har svarare släktforskat?

På frågan ”Hur länge har du släktforskat?” (enkätfråga 10) i enkäten har svararna avgivit följande svar, som illustreras av tabellen nedan:



Resultatet visar att de flesta av de svarande har släktforskat i fyra år eller längre. De som svarat att de har släktforskat mindre än tre år kan vara nybörjare eller har hållit upp i sin forskning och därför anser de inte att de har erfarenhet av mer än tre års forskning. Att det är ganska många trots allt som har forskat i mer än 11 år kan ha med att göra att majoriteten av de svarande släktforskare användarna är 60 år eller äldre, de har m.a.o. haft intresset släktforskning och haft tid att forska en länge tid.

4.3.2 Forskningskällor

På frågan om vilka de främsta forskningskällorna är i enkäten, var min avsikt att de svarande skulle gradera sex alternativ som redan fanns, med att graden ett var den främsta källan. Detta har inte gjorts i alla svar. Några svar med svaren angivna med kryss i stället för gradering har avgivits. Detta har gjort att resultatet blir i två redovisningar. Alla de svarande har heller inte svarat på alla alternativ. Orsak till detta kan vara att de inte använder sig av dessa källor och kan därför inte gradera användningen av sådana forskningskällor.

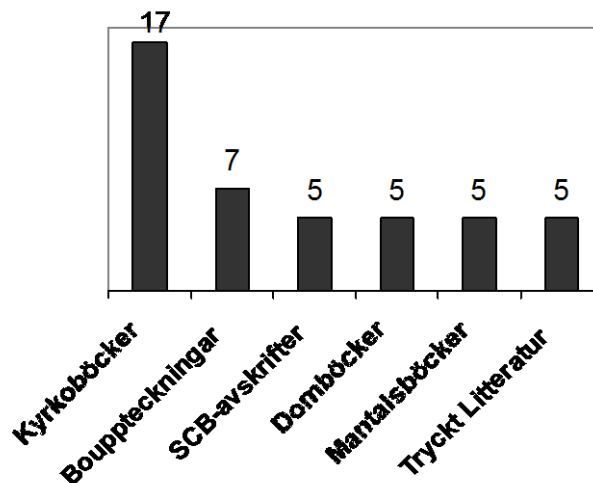
Den klart främsta källan som angivits är att de svarande använder sig av kyrkoböcker, 60 av 66 (91 %). Användning av de näst främsta forskningskällorna, har 29 svar av 57 (51 %) angivits på bouppteckningar och 20 av 56 svar (36 %) på SCB-avskrifter. Vid gradering av användning av domböcker i sin forskning har 13 av 42 (31 %) angivit att det är deras femte forskningskälla, här har också 10 av

42 (24%) angivit att man använder sig i tredje hand av denna källa.

Vid fråga om mantalslängders placering är bilden inte entydig. Här har det varit jämnt mellan hur de svarande valt att gradera denna källa. Att använda sig av mantalslängder som källa nummer 4 och 6 har lika många svarat – 11 (22 % vardera). Nästan lika många svar har angivits för att använda sig av materialet som källa nummer 5, 10 svar (20 %). Här har det totala antal svar varit 49.

Totalt har 56 svarat på om tryckt litteratur är en källa i deras släktforskning. Av dessa har 15 svar eller 27 % angivits på vardera alternativen att man använder sig av tryckt litteratur i tredje och fjärde hand i sin forskning.

Alla svar hade inte redovisats med gradering av källor på enkäten, några svar har besvarats med kryss alternativ. Detta medför att jag redovisar dessa svar i tabellen nedan:



Nämnas kan också andra källor som kan användas i forskning som exempelvis ta kontakt med andra släktforskare, släktingar eller samla på gamla foton eller brev.

Att den främsta forskningskällan som används, alla kategorier, är kyrkoböcker, kan ha flera förklaringar. Den främsta kan vara att det är här där en samlad bild av familjen kan fås, hur hushållet ser ut och vilket yrke som de personer som söks har m.m.

Bouppteckningar är tillsammans med SCB-avskrifter de näst mesta använda forskningskällorna, med gradering 2. Detta kan förklaras med att via bouppteckningar kan forskaren få klart för sig familjeförhållanden och ägodelar, för att på så sätt få en klarare bild av den avlidna/avlidne och denna/denne blir inte bara ett namn. SCB-avskrifter är tillsammans med kyrkoböcker, det material som främst finns tillgänglig via mikroortfilmning och som kan vara informationskällor till sin släkt.

Förklaring till varför domböcker och mantalslängder inte används i så stor utsträckning kan vara att forskaren inte har någon nytta av dessa källor. En annan förklaring kan vara att forskaren inte har någon kunskap eller uppfattning om

vilken information som kan finnas i dessa två källor.

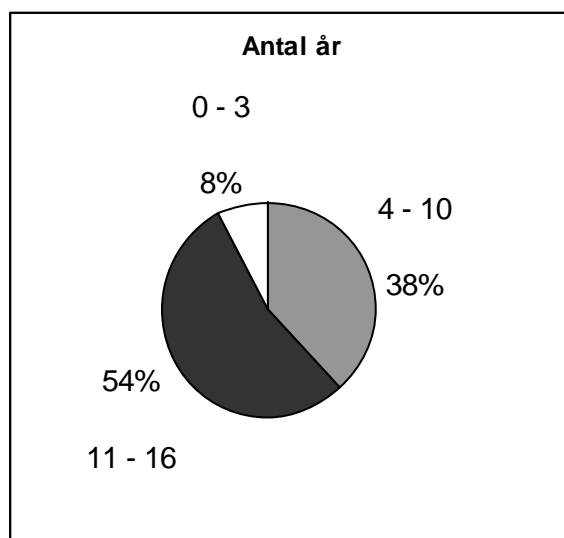
Att släktforskare inte i så stor grad använder sig av tryckt litteratur i sin forskning är att de har tilltro i första hand till förstahandskällor som det mikrofilmade materialet trots allt är. En tryckt källa är en andrahandskälla. Att använda sig av sådana är att ha tilltro till att källor av detta slag kontrolleras i någon form innan den når ut till allmänheten. Att den inte är den främsta källan kan bero på att först vill forskaren själv vill komma fram till något resultat för att sedan kunna motläsa om andra släktforskare kan ha kommit till samma. Ett annat skäl är att för att kunna ta till sig vad som står i en tryckt källa bör forskaren ha en uppfattning om vad som ska letas efter, d.v.s. ha något att gå på.

4.4 Datorn som hjälpmedel

Här kommer jag till en mycket intressant del i min uppsats. Vilka datorhjälpmedel som släktforskare använder sig av till hjälp i sin forskning, samt även hur de ser på nyttan av de olika medium som kan finnas till förfogande.

4.4.1 Datorn som hjälpmedel i släktforskning

Svar på frågan om hur länge de svarande släktforskare användarna har använt sig av datorn i släktforskning (enkätfråga 14) kan illustreras med cirkeldiagrammet här nedan. Om antal svar räknas, har de flesta svarat att de har använt sig av detta redskap i 43 fall av 79 svar i 11-16 år, d.v.s. 54 %. Dock endast har 8 % svarat de inte har använt datorn i mer än tre år och 38 % att de har använt av sig datorn som redskap i släktforskningen i 4-10 år. Inget svar har avgivits av användning av dator i mer än 17 år. Därför finns inte detta med som ett alternativ i diagrammet.



Siffrorna visar på att mindre än hälften har använt sig av dator och olika datorhjälpmedel i sin släktforskning i 6 - 10 år. Detta kan hänga samman med hur länge man har släktforskat. I början av sin forskning kanske nybörjaren inte är benägen att använda sig av datorhjälpmedel i släktforskning eftersom denna/-denne först vill skapa en bas att arbeta utifrån. En bas av kunskap om källor och redskap som kan användas av i traditionell släktforskning, d.v.s. av vad som görs

och släktforskare fortfarande gör utan att ha datorredskap till hjälp.

Vid jämförelse med svaren på om hur länge de svarande har använt sig av dator i stort (se 4.2.3.) framtonar inte samma bild, eftersom i det fallet var de flesta svaren att de svarande använt sig av dator 4 –10 i stället som i denna fråga 11 –16 år. Har de svarande överskattat antalet år som de har använt datorn i släktforskningen eller har de underskattat antal år som de har arbetat med dator huvudtaget? Den frågan är det svårt att svara på, kanske har detta med att göra med att de svarande använder sig av datorn i större utsträckning i arbetet än till olika användningsområden i hemmet. Men säkert är det ju inte då siffrorna ovan visar på något annat.

4.4.2 Datorhjälpmedel

Av resultatet på frågan (enkätfråga 15) om vilket släktforskningsprogram svararna använder sig av, kan det konstateras att 89 svar har angivits. Av dessa har majoriteten, 73 % svarat att de använder sig av programmen Disgen eller Holger, där Disgen är det mest använda programmet med 40 användare. Av de andra programmen är Min Släkt det som använts mest med 6 användare eller 7 %.

Orsak till att siffrorna visar på detta vis kan vara, att de svarande släktforskare användarna, via träffar som anordnas av den föreningen som de är medlemmar i, kan få tips av andra forskare om vilket program som kan användas. Om då majoriteten av de tillfrågade forskarna använder dessa program blir följden att de som tänkt inköpa något släktforskarprogram köper det rekommenderade, d.v.s. de flesta har samma program i slutändan.

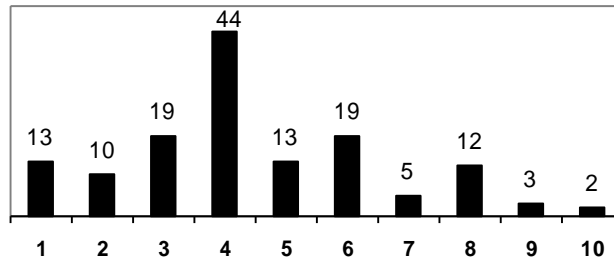
Om de svarande använder sig av hjälpmedlen CD-ROM och Internet i sin släktforskning, har 49 svar inkommit, att de använder sig av CD-ROM och 62 av Internet. Med detta kan det konstateras att fler använder sig av hjälpmedlet Internet än CD-ROM. Att det är på detta sätt kan ha att göra med att de svarande anser att det finns flera resurser och sökmöjligheter på Internet. På en CD-ROM finns det endast det befintliga materialet. På Internet tillkommer det resurser hela tiden som gör att ny information kan hittas nästan varje gång släktforskningsanvändaren är uppkopplad mot Internet.

Vilka är då de olika CD-ROM som de släktforskande användarna använder sig av? Frågeställningen (enkätfråga 16b) hade åtta alternativ, därefter har det tillkommit två alternativ från de svarande.

Alternativen var:

1. Söderskivan
2. Klaraskivan
3. Emigrantskivan
4. Sveriges Dödbok
5. Sveriges Ortnamn
6. CD Telefonkatalog
7. Historiska kartor
8. Centrala Soldatregistret
9. Regionala skivor
10. Utländska skivor

CD-ROM



Av tabellen kan det utläsas, att Sveriges Dödbok är den mest använda CD-ROM som de svarande använder sig av som datorhjälpmedel. En orsak kan vara att släktforskare söker släktingar i nutid i Sverige, d.v.s. gör stamtavlor och med det vill ha kontakt med släktingar som t.ex. kan vara en brylling.

Emigrantskivan är också en CD-ROM som används flitigt. Denna är ett hjälpmedel i att försöka finna familjemedlemmar, släktingar eller andra personer som forskare söker efter, som utvandrade. De flesta av svenskar med svenskt ursprung har någon släkting som emigrerade, då främst till Nord Amerika.

Användning av CD-ROM Telefonkatalogen som innehåller de flesta av Sveriges telefonabonnenter, är ganska flitigt. Den kan vara ett medel att hitta släktingar av i dag. Kanske kan det via efternamnet hittas någon släkting. Att användningen av CD-ROM skivan är så stor, kan också bero på att den inte är bara används till släktforskning utan också till att slå upp personer och företag som eftersöks av andra skäl.

Vad släktforskningsanvändarna använder datorhjälpmedlet Internet till (enkätfråga 16c), säger störst antal att de använder sig av detta för att leta i databaser som finns på Internet. Tätt därefter kom att de letar efter andras släktutredningar. Att lägga ut och svara på förfrågningar som kan vara t.ex. på Nättidningen Rötters Anbytarforum, är också intressant för släktforskare att göra. Dessa tre uppräknade alternativen dominerar stort vad som Internet som redskap används till, hela 81 %.

Letar i databaser	45
Letar efter släktutredningar	42
Lägger ut/svarar på förfrågningar	32
Medlem i nyhetsgrupper	12
Egen hemsida	9
SVAR	2
Läser Efterlysningar	1
Diskussionslista	1
Genline	1
Lantmäteriet	1
Emigrantforskning	1

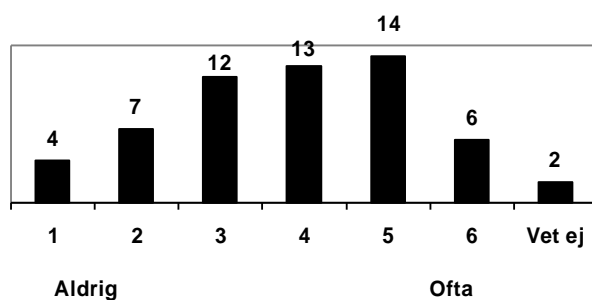
Förklaring till att övervägande delen av svaren finns ibland de två första alternativen, som kan ses i tabellen ovan, kan vara att när de svarande letar efter släktutredningar och databaser, kan de vara anonyma i sitt letande. Ett annat skäl

kan vara att de svarande kan ta del av material som inte är tillgängligt på annat sätt än på Internet.

Material som på ett lätt sätt kan göras tillgängligt via Internet kan få en större publik än om den endast kommer ut i bokform. Detta kan göra att fler och fler kan lägga ut material så att fler får tillgång till det och på så sätt får författaren en större respons från släktforskare som söker sina rötter och släktskap. Detta kan få till följd att allt fler gör liknande och samtidigt är nyfikna på vad andra forskare har lagt ut för material, en snöbollseffekt skapas.

4.4.3 Få svar på förfrågningar

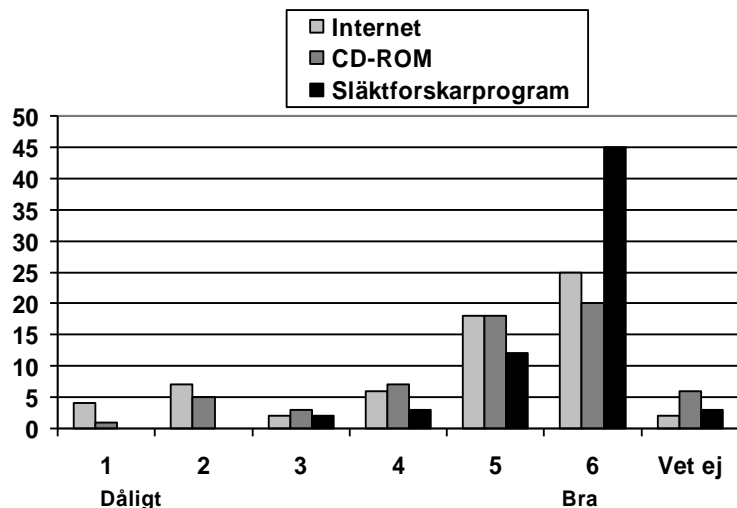
På vad släktforskningsanvändare har för uppfattning om de får svar på förfrågningar eller svar (enkätfråga 16d) fanns det sex bedömningsalternativ att tillgå. Graderingen var 1-6 från aldrig till att ofta får svar. På denna fråga har totalt 58 svarare svarat. Då det inte fanns med i enkäten något alternativ om att svar kunde anges med "Vet ej" har några svarare ändå lagt till dessa i sina svar. Då jag finner att det är intressant att ta med även detta resultat finns "Vet ej" med som ett alternativ i tabellen nedan.



Resultatet visar att de flesta svarare någon gång i olika grad, fått svar på sina inlägg som kan vara förfrågningar och/eller svar. De som aldrig får svar är klart i minoritet. Detta visar på att svarande släktforskningsanvändare, ser att deras ansträngningar på Internet ger resultat och att de på detta sätt kan få kontakt med andra forskare som kan vara släkt eller av annan orsak hjälper till i forskandet.

4.4.4 Svarares nytta med datorhjälpmedel

Vid jämförelse med hur en svarande släktforskningsanvändare ser på vilken nytta som Internet, CD-ROM respektive släktforskarprogram (enkätfrågor 21-23) har, kan en jämförelse göras mellan resultaten på varje fråga. Har för att på ett lätt sätt åskådliggöra detta, lagt ihop de tre frågorna i samma tabell.



Ett entydigt svar tonar upp av resultaten att de svarande släktforskningsanvändarna i överväldigande majoritet, anser att de har bra nytta med att använda sig av datorhjälpmedlen Internet, CD-ROM och släktforskningsprogram i sin forskning. Att några svar är att de tycker att Internet och CD-ROM är dåliga hjälpmedel, kan bero på att dessa personer inte har fått hjälp via dessa datorhjälpmedel att hitta släktingar eller andra personer som kan vara till hjälp i sin forskning.

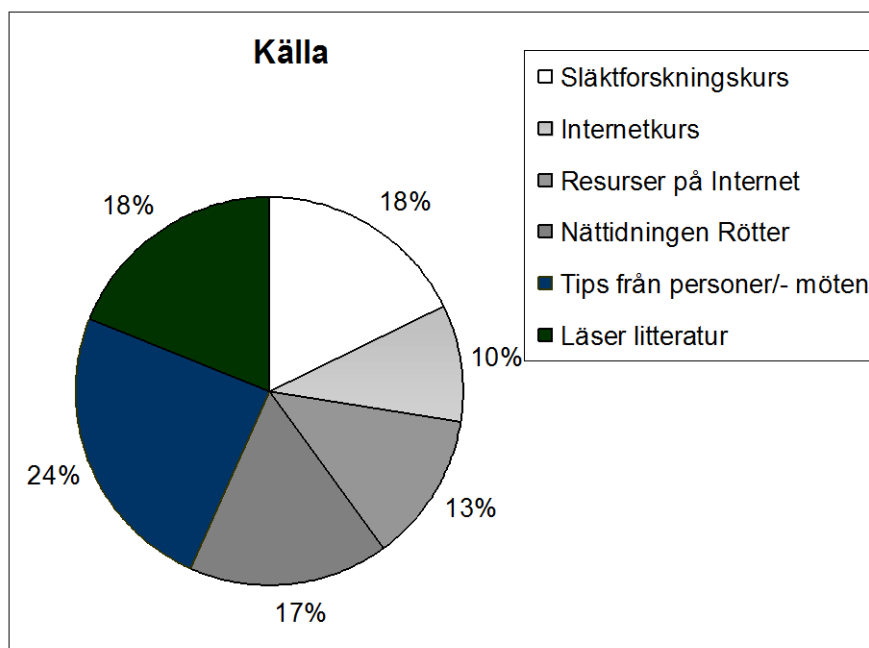
Orsaken till att de flesta har på något sätt, haft nytta av Internet, CD-ROM eller släktforskarprogram, är att de har hittat personer som de har sökt efter. Detta har lett till att intresset av att använda sig av Internet och CD-ROM har ökat och sporrat svararna till fortsatt letning av släkt och andra personer som de söker efter.

Att släktforskningsprogram är till nytta, i de svarandes släktforskning, kan vara att uppgifter och information om deras släkt kanske att växt och personerna i släkten blivit allt för många för att kunna hållas reda på med penna och papper. Detta kan göra att släktforskarna har investerat i ett släktforskningsprogram och kommit fram till att det är till stor nytta i att kunna lagra uppgifter och hålla reda på de personer som släktforskaren på någon sätt är släkt med.

De som svarat ”Vet ej” har troligtvis inte prövat på de olika hjälpmedlen, så därför har de heller ingen uppfattning om nyttan med Internet, CD-ROM eller släktforskarprogram.

4.4.5 Att få reda vilka datorhjälpmedel som finns

Liksom i frågan, om vilka forskningskällor som de svarande släktforskningsanvändarna använder sig av i sin forskning (se kapitel 4.3.2.), har de vid besvarande av frågan ”Hur har Du fått/får reda på vilka datorhjälpmedel som finns att tillgå i släktforskningen” (enkätfråga 24) besvarat denna på två sätt. Det begärda svarsalternativet var att en gradering 1-6 skulle göras, där 1 den främsta källan. Detta har inte följts i ett flertal fall då frågan i stället besvarats med kryssvar. Då den största mängden av de två svarssätten var att lämna kryssvar beslutade jag mig för att redovisa resultatet i antal svar på varje alternativ. Totalt antal svar i denna fråga var 277 stycken.



Resultatet visar att tips från personer och möten är den källa som är den ledande i att få reda på vilka datorhjälpmedel som finns att tillgå. Via någon släktforskar-kurs, där nybörjaren lärde sig hur och vilka källor som kan användas i släkt-forskning, liksom i att läsa på Nättidningen Rötters hemsida och att läsa litteratur av något slag, är tre andra sätt att få reda på vilka datorhjälpmedel som kan vara till nytta i forskarens släktforskning.

Att den största andelen finns i att svararna får tips från personer och möten kan vara att släktforskarna har blivit medlemmar i en släktforskarförening för att just kunna få tips från andra släktforskare. Gemenskap med andra forskare kan innebära att få kunskap om var någonstans material och uppgifter kan hittas. Att även få tips om var någonstans länkar kan finnas t.ex. i litteratur, resurser på Internet, av andra forskare, kan göra att dessa andelar av källor är hög.

4.4.6 Kontakt med släkt via Internet?

Att få kontakt med släktingar via Internet kan vara ett mål för de släktforskare som använder sig av Internet som hjälpmedel i sin forskning. På frågan om "Har Du fått kontakt med släktingar via Internet" med svarsalternativ "Ja" och "Nej" (enkätfråga 25) har 51 % eller 37 av 73 svarat "Ja". 49 % eller 36 stycken har svarat "Nej". Med detta kan det analyseras att det är hälften av de svarande som har fått kontakt med släkt via Internet. Internet är m.a.o. ett väsentligt hjälpmedel och något att ta till när kontakter ska knytas. Det kan göra att släktforskare kan se att nyttan med att använda sig av Internet ökar. Om någon släktforskare har fått kontakt med släktingar via Internet kan denna information förmedlas till andra forskare. Detta kan göra att fler söker sig denna möjlighet att kunna få kontakt via Internet med släktingar, var någonstans de nu befinner sig i världen, i Sverige eller andra länder.

4.4.7 Kontroll av digitaliserat material

Att göra jämförelser mellan digitaliserat material mot original av det källmaterial som digitaliserat brukar vara en del i släktforskning. På frågan om de svarande

gör detta, d.v.s. om de kontrollera det material som kan fås fram på CD-ROM och Internet med originalkällor (enkätfråga 26), svarade 75 % eller 45 stycken, att de gör detta, men 25 % eller 15 stycken, svarade att de inte gör detta. Naturligtvis vill släktforskaren ha så korrekta uppgifter som möjligt. Att så många som 25 % svarade att de inte kontrollerar det digitaliserade materialet mot originalkällan kan vara att de inte har tillgång till originalhandlingen utan endast till andrahands källan som det digitaliserade materialet kan vara.

4.4.8 Medium att lita mest på

Av resultatet att döma litar de svarande på tryckt litteratur mest av de källor som fanns att välja på i frågan "Vilket medium litar Du mest på?" (enkätfråga 27a). Därefter kommer CD-ROM och sist Databaser på Internet. Det fanns ett alternativ till, "Annat material på Internet", men detta medium litar tydligen ingen på.

CD-ROM	15	25 %
Databaser på Internet	8	13 %
Annat material på Internet	0	0 %
Tryckt litteratur	38	62 %
Summa antal svar	61	

Svarare har uppgivit orsaker till varför de litar mer på tryckt litteratur att vara:

"När jag kontrollerar uppgifter från litteraturen och internet med varandra, visar det sig ibland eller ofta att uppgifterna från internet är felaktiga."

"Källkritik är ju A o O. Man utgår från att tryckt litteratur är mest bearbetat. CD-rom har ju felinläsningsfaktor. Databaser och annat material på Internet finns större chans att fel fortplantar sig."

"Jag vet inte om jag kan lita på någon, alla avskrifter kan ju innehålla fel. Kanske har man varit mer noga mer korrekt innehåll i det som är tryckt."

Varför svararna litar på CD-ROM och/eller Databaser på Internet anges skälerna vara:

"Databaser + CD-rom är ofta dubbelkollat, men det kan alltid finnas fel så om det går kontrollerar jag själv."

"Tror att man är noggrannare när man gör en cd än när man lägger ut en databas el. hemsida." (CD-ROM)

"Många kontrollerar där. Förhoppningsvis upptäcks fel." (Databaser på Internet)

Det finns några svarare som har svarat att de inte litar på något av de medium som finns att välja på. Skälen kan vara att de tycker att:

"Man måste alltid vara källkritisk oavsett var man hämtar sina uppgifter."

"Svår fråga. Det man vet att någon har kontrollerat är ju det man litar mest på. T.ex. egna hemsidor på I-net är förmodligen inte kontrollerade av någon annan. CD-skivan Sveriges Dödbok får man väl hoppas är korrekt."

"Kan ej markera något alt i 27a beroende på att samtliga är andrahandskällor."

Av alla svaren ovan, framgår det att svararna utgår från den källa man litar mest på, att den är kontrollerad av fler personer än den person som är ansvarig för produkten. Detta då de är rädda för att materialet ska innehålla fel om det blir tillgängligt utan kontroll. Om det finns fel i en källa kan detta fel fortplanta sig till annat material, t.ex. till forskarens. Att granska källmaterial, visar av ovanstående svar, att det är för svararna en självklarhet, detta oavsett från vilken källa som uppgifterna kommer ifrån. Vid användning av andrahandskällor och särskilt digitaliserade källor är svararna extra kritiska och osäkra om de uppgifterna, då dessa källor enligt svararna kan innehålla fel som uppkommit vid inläsning.

4.5 Vad svarare tycker om datorhjälpmedel

I enkäten finns frågan ”Hur upplever Du att de datorhjälpmedel som Du använder är till hjälp i din forskning?” (enkätfråga 28). Valet att ta med denna fråga som en öppen, var att kunna få fram svararnas egna uppfattningar om datorhjälpmedel, som kan användas i släktforskning.

Nedan finns några exempel på svar:

”Man kan få många nya uppslag och infallsvinklar och utan dator skulle jag inte forska alls”.

”CD – kan hjälpa till att kunna rikta sig in i rätt spår. Släktforskarprogram – att hålla reda på alla personer i släkten och släktskap när de blir för många.”

”Jag har för 30-talet år sen lagt grunden ”manuellt” till dagens forskning. Jag skulle inte kunna ”bygga” stamtavlor mm från så många utgångspunkter manuellt. Enorm skillnad på snabbhet, sökmöjligheter mm.”

”Datorhjälpmedel är av avgörande betydelse för att genomföra den omfattande och grundliga släktforskning som jag bedriver. Det gör det möjligt att bearbeta, kontrollera och visualisera mycket stora och komplexa material.”

”50.000 namn klarar inte ens min hjärna att sortera.”

”Som komplement till andra källor.”

”Mycket, eftersom jag har ca 40 mil till arkiven.”

”Har provat för lite för att kunna ge omdöme men jag tror att de kommer att underlätta i framtiden.”

Datorhjälpmedel ses som ett redskap att kunna släktforska. Släktforskningsprogram används för att hålla reda på släkt och släktskap, CD-ROM och andra hjälpmedel till att kunna få upp spår eller infallsvinklar för släktingar som det söks efter. Svararna anser att det skulle bli alltför svårt att hålla reda på alla släktingar och släktgrenar utan släktforskningsprogram när antalet personer blir alltför många att hålla reda på. Dessutom spelar snabbhet och sökmöjlighet en stor roll att kunna ta fram utskrifter av släktmaterial, detta skulle kunna vara an- och stamtavlor.

Åtkomst via av datorhjälpmedel av sådant material som annars bara kan finnas i arkiv långt från bostadsorten kan göra att svararna använder sig av sådant. Datorhjälpmedel såsom CD-ROM eller databaser och andra resurser på Internet, ses också som ett komplement till originalkällor. Gamla liksom nya användare av datorhjälpmedel, som kan vara till hjälp i släktforskning, ser att användning av dessa redskap kan underlätta deras släktforskning.

4.6 Saknas något datorhjälpmedel?

Befintliga hjälpmedel i släktforskning, har tagits upp i de tidigare frågorna på enkäten. Följdfrågan blir då ”Är det något som Du saknar i datorhjälpmedel?” (enkätfråga 29). Denna tar upp önskemål som svararna har på framtida material som kan komma att finnas på olika datorhjälpmedel och redskap.

”Jag är mycket nöjd med Disgen och lite hantverk måste finnas kvar annars känns det inte riktigt.”

”Det kommer hela tiden nytt material att tillgå. Då jag inte har kunskap om allt som finns, kan det hända att det redan finns, men har inte letat tillräckligt.”

”Det som man saknar FINNS nästan alltid – bara man hittar det!

”Önskemål: Att man scannade in alla originalkällor; kyrkoböcker, domböcker, bouppteckningar, mantalslängder mm mm, så man slipper använda mikrokort o mikrofilm.”

”Massor. Fler register och databaser, kartor från förr, domböcker – renskrivna material som görs sökbara. Jag skulle vilja ha allt arkivmaterial på CD, DVD...”

”Åtkomst till datas med basuppgifter utan att betala höga avgifter.”

”Jag ’lågbudgetforskar’ så jag vet ej, då jag ej utnyttjar befintligt material.”

”Om jag visste det – skulle jag skaffa det omgående.”

Svararna är nöjda med det som kan hittas på medium som databaser och resurser på Internet, men vill gärna ha mer material att tillgå på ett enkelt sätt. Önskemål finns om att allt material och handlingar som kan användas i släktforskning ska på något sätt digitaliseras. Överföring bör kunna göras på något medium t.ex. CD-ROM, DVD eller Internet, för att bli tillgängligt för alla som önskar. Helst ska även inköp eller prenumerationer av databaser inte vara för stor kostnad för användaren. Inmatning eller skanning av släktforskarmaterial är nästan alltid tidskrävande och kräver resurser. Detta gör att önskemål om att kunna göra köp eller prenumeration av databaser till låg kostnad kan vara svår att genomföra. Aktörerna som digitaliserar vill naturligtvis ha tillbaka sina kostnader och gärna en vinst för att kunna fortsätta arbetet.

Om inte det har funnits något behov tidigare att söka eller skaffa sig släktforskningsmaterial har forskaren inte heller behövt ta reda på vad som finns att tillgå i digitaliserat form. När så behovet finns kan detta göra att forskaren, kanske kräver sådant som redan finns att få tag på. Det gäller m.a.o. att ta reda på vilka

databaser eller annat material som kan finnas tillgängligt först, liknelsen att ”inte gå över bron efter vatten” är ganska bra att ta till här.

4.7 Övriga synpunkter

I slutet av enkäten kunde de svarande lämna synpunkter på enkät eller något annat som de svarande ville dela med sig av. Här nedan finns synpunkter som några av dessa personer har skrivit på enkätens sista fråga ”Något Du vill lämna synpunkter på i denna enkät eller vill skriva mer om” (enkätfråga 30).

Under första rubriken finns det med synpunkter från svarande släktforskningsanvändare. Under den andra rubriken finns det med synpunkter från icke släktforskningsanvändare, d.v.s. svarare som inte har någon datorkunskap. Detta då det är tänkvärt att i uppsatsen även ta med synpunkter från svarare som inte har datorvana.

4.7.1 Släktforskningsanvändares övriga synpunkter

Några av de synpunkter som svarare som är släktforskningsanvändare svarat och som jag tyckte kunde komma till kännedom för dig som läsare är:

”Eftersom jag är från den ’äldre’ generation som inte hade tillgång till (senare fick använda) data i utbildn. Så har jag mödosamt fått lära mig allt själv – men det är det värt.”

”Tyvärr utgår alla idag från att alla har kunskap i data eller äger en hemdator. Många äldre har varken tillgång till data eller kunskap. Samma gäller även Internet.”

”Finns massor att säga om datorhjälpmedel i släktforskningen. Jag ser en otrolig potential och massor av nya användningsområden och tillämpningar. Detta gäller både privat och professionell användning. Forskningsmöjligheter för en rad olika vetenskaper, kanske till och med nya sådana.”

”Internet har utökat mitt ’nätverk’ med andra forskare något otroligt, känns mycket positivt. Tyvärr träffar man på ett fåtal som tror att nätet ska ge dem ’färdigtuggad’ forskning, gäller särskilt unga nybörjare.”

”För stor kostnad att använda alla hjälpmedel.”

Dessa svar kan spegla vad släktforskningsanvändare av olika datorhjälpmedel kan tycka om de datorredskap som kan användas. Som av ovanstående citat är de flesta av svararna positiva. Men någon ser en fara i att aktörer och andra personer, som kan vara andra släktforskningsanvändare utgår från att alla har tillgång till dator och har kunskap om hur användandet av dator och datorhjälpmedel går till. En annan aspekt att ta hänsyn till är att investeringskostnaden i olika datorhjälpmedel som kan stå till förfogande till en släktforskare kan anses för stor. Då släktforskare som till största delen (se 4.2 Svarande användare) är äldre personer (60 år eller äldre), ska det enligt de svarande, inte tas förgivet att alla kan datortekniken eller har möjlighet att skaffa sig den och den kunskap som hör till. Äldre personer kan behöva längre tid att lära sig nya saker, som dator ändå får räknas till, datorteknik som de äldre inte stötte på i sitt yrkesverksamma liv.

Det anses att tekniken bör användas till att utveckla olika forskningsområden så att användningsområdet vidgas. Detta gör att spridning av tekniken går att tillämpa på flera användningar. Att kunna använda sig av datorhjälpmedel som ett viktigt redskap i släktforskningen, att så att säga integrera datoranvändningen i släktforskningen så att den ses som en självklarhet, kan vara ett mål för visionärer eller användare som ser vilka möjligheter som tekniken skapar.

Att kunna få kontakt med släktforskare världen över som kan vara till hjälp för att få fram uppgifter och att som forskare kunna ge hjälp tillbaka, skapar nätverk av forskare. ”Hjälper du mig så hjälper jag dig” kan vara något som gäller här.

En fara finns att de som använder sig av dator dagligen ser det som en självklarhet att allt material ska finnas på Internet eller CD-ROM, d.v.s. lättillgängligt för vem som helst och till en låg kostnad. Tänkvärt är att det finns alltid en eller flera personer bakom en uppgift som finns tillgänglig ex. på Internet. Det tål att tänkas på att någon ska göra arbetet med att forska fram de uppgifter som görs tillgängliga, släktforskning medför för det mesta en merkostnad för forskaren. Det är inte bara att trycka på en knapp och en hel släktutredning ska komma fram på skärmen. Dator och datorhjälpmedel är bara redskap att använda sig att släktforska, forska bör släktforskaren göra själv eller kontrollera andras släktforskningsuppgifter. Detta för att på bästa sätt kunna lita på att det är rätt uppgifter som jag som släktforskare får fram. Släktforskaren bör kunna stå för de uppgifter som denna/denne presenterar som sina uppgifter och inte bara skriva av andras forskning, s.k. ”färdigtuggad”.

4.7.2 Icke släktforskningsanvändares synpunkter

Intressant är att även ta med synpunkter från svarande som säger sig inte har någon datorvana. Deras synpunkter kan även tillföra uppsatsen något genom att bara vara med.

Av de svar som inkom, var det 60 svarare eller 41, 1 % som angav att de inte använder sig av dator eller något datorhjälpmedel i sin släktforskning. Av dessa var 29 kvinnor och 31 män. Här nedan finns några synpunkter som lämnades av dem:

”Är bara i början på min forskning och att mina rötter finns på [...] så är forskarummet på biblioteket min källa.”

”Jag har gått på släktforskarkurs och fått en del hjälp. Använder ej dator, äger ingen.”

”Förstår att datorn är ett mycket bra hjälpmedel som vi äldre borde lära oss något om.”

”Skulle nog både vilja och behöva datorn i min enkla släktforskn, men har för lite rutin.”

”Enkäten har jag inget att anmärka på. Problemet är att jag har alldeles för liten erfarenhet av släktforskning överhuvudtaget. Genom en släkting fick jag tips om [...] blev medlem. På Landsarkivet i Göteborg träffade jag vid ett par tillfällen några medlemmar som gav mig hjälp att komma igång. Avsikten med datorn har

varit släktforskning, att lagra minnes anteckningar och som skrivare. Önskan: Datorkunskapen skall komma som blixtn från klar himmel!!”

Dessa inte datavana svarare vill gärna först kunna grunden med att släktforska innan de tar datorn och datorhjälpmedel till hjälp i sin forskning. Önskemål finns att kunna lära sig datorkunskap men att ta sig tid att göra detta har inte gjorts. Det datorhjälpmedel som svararna främst tänker sig att använda sig av, är släktforskningsprogram för att kunna lagra den information som tas fram i forskning. Även att kunna på ett snyggt sätt köra ut an- och stamtavlor för att göra informationen överskådlig är något som de svarare som inte har dator och datorhjälpmedel kan tänka sig att använda släktforskningsprogram till.

Svarare som inte äger någon dator kan ha det svårt att se vilken nytta dator och datorhjälpmedel användning kan ha i deras forskning. Detta kan bero på att eftersom de inte har någon uppfattning är det också svårt att kunna avgöra vilka datorhjälpmedel som kan användas.

5. Diskussion

Innan jag börjar diskutera, inleds diskussionskapitlet med några reflektioner av genomförandet av själva studien och om hur diskussionen har genomförts.

Den empiriska undersökningen var en enkätundersökning av en grupp släktforskare. Det statistiska materialets utgångspunkt var de svarare som svarade att de använder sig av dator och datorhjälpmedel i sin släktforskning. Utifrån bakgrund, resultat och analys av enkätundersökningen samt mina egna erfarenheter kommer en diskussion att föras i detta kapitel.

5.1 Användarna

Vilka är de användare som min empiriska undersökning har undersökts med hjälp av enkätfrågorna (bilaga 2)? Användare som främst använder sig av dator och datorhjälpmedel i släktforskning. Användarna är i detta fall naturligtvis släktforskare. Forskare som kan vara nybörjare eller har släktforskat en längre tid. Användarna är i alla åldrar med olika yrkeserfarenheter, här har generationsbarriären suddats ut och alla använder sig av dator och datorhjälpmedel till sin hjälp i sin släktforskning.

Det kan tyckas att de män som befinner sig i yrkesarbete skulle vara den grupp som använder sig av datorhjälpmedel mest, men det är tvärtom enligt studien, där är det kvinnorna som dominerar. Att kvinnorna är de som använder sig av dator och datorhjälpmedel i högre utsträckning än männen i de åldrar när man yrkesarbetar kan tyckas besynnerligt. Detta då det främst brukar vara män som utvecklar dator och datorhjälpmedel. Men det kan vara som Ellegård & Jerndal (1999) menar att när tekniken blir allt vanligare i våra hem blir kvinnor intresserade att använda sig av den för att underlätta och upptäcka för dem nya användningsområden. Stadiet att endast spela spel på datorn kan för de flesta av dessa hushåll och familjer redan vara överstökad.

Vid jämförelse i de högre åldrarna är det dock männen som har övertaget. Kan detta bero på att männen i dessa åldersgrupper har ett försprång med att prioritera att lära sig datorkunskap gentemot kvinnorna? De äldre kvinnorna har kanske litat på sina män att de ska kunna tekniska prylar, ex. att sköta om bilen medan de själva har hand om hushållsarbetet och inte tänkt på att elektriska hushållsmaskiner har teknik inbyggt. De äldre kvinnorna har därför svårt att ställa om, att datorer är något som de också kan lära använda sig av. Ett argument som kan användas är att ”jag är för gammal att lära mig nya saker”.

5.1.1 Anledningar till köp av dator

Anledning till att köpa in en dator kan vara flera. Ett användningsområde, är inte skäl nog idag för att ett inköp skall göras. Att använda sin dator till flera områden som t.ex. att hålla reda på sin släkt med hjälp av släktforskningsprogram liksom att kunna hålla kontakt med släkt och vänner på ett lättvindigare sätt än att skicka vanliga brev med posten. Tyvärr är baksidan att skicka meddelanden via e-post att slakten i framtiden inte kommer att ha samma möjlighet att kunna läsa brev om deras förfäders liv som vi har idag. Brev som gör att anmodern eller anfadern inte

bara blir ett namn. E-post raderas för det mesta och sparar inte för framtida forskning.

Kostnad spelar också en stor roll i anskaffning av dator och datorhjälpmedel. Att köpa en dator ses ofta som en stor investering och att sedan behöva köpa datorprogram och prenumerera på åtkomst av databaser, ses ofta som ett kostnadsproblem. Tillbehör kan många gånger kosta lika mycket tillsammans eller mer som själva inköpet av tekniken – datorn.

5.2 Datorhjälpmedel för släktforskare

Teknikutvecklingen har spelat och spelar en stor roll för att göra handlingar och material tillgängligt för släktforskare. Sättet att släktforska förändrades och förbättrades när Sveriges kyrkobokföringsbestånd mikrofilmades (bilaga 4) och när materialet även gjordes tillgängligt på mikrokort.

I dag ökar tillgängligheten ytterligare när släktforskaren kommer i kontakt med dator och datorhjälpmedel. En jämförelse kan göras av när min mamma började släktforska i början av 1970-talet. Då var det tekniska redskap som kunde vara till hjälp i sin forskning endast mikrofilmsläsare. Släktforskaren kunde kanske på sin höjd hålla reda på den egna familjen och dennas/dennes anor med penna och papper. Att grenar ut, som uttrycket är om en stamtavla när det görs med början långt bort i tiden, var det inte tal om eftersom det skulle bli alltför många personer att hålla reda på. Om dessutom uppgifter om kusiner som gifte sig med varandra i flera led hittades, ställde detta till problem att kunna hålla reda på vem som var släkt med vem och på vilket sätt, kort sagt invecklade släktförhållanden.

5.2.1 Datorhjälpmedlet släktforskarprogram

I dag finns det helt andra möjligheter för släktforskare att hålla reda på släktskap och alla de personer som kan ingå i ens släkträd än när min mamma började släktforska. Kanske har släktforskare så många som 50 000 personer att hålla reda på. Då är det stort omöjligt att göra detta enbart med penna och papper. Släktforskningsprogram är här enda möjligheten.

Släktforskarprogram kan ses som ett ypperligt redskap i att hålla reda på släkten. Användare som i början av sin släktforskning kommer i kontakt med detta datorhjälpmedel kan uppleva att släktforskarprogrammet gör att forskningen går lättare. Detta eftersom släktforskningsanvändare kan snabbt få ut ett resultat med snygga utskrifter utan att de själva behöver anstränga sig mer än att lägga in uppgifter om personer i släkten och att trycka på några tangenter.

5.2.2 Användning av optiska skivor

Användningen av optiska skivor som ex. CD-ROM, kan öka i takt med att sådana datorhjälpmedel släpps ut på marknaden. Optiska skivor kan göra att forskaren inte behöver ta sig fysiskt till den del av landet som originalhandlingar eller andra handlingar finns tillgängligt. Det räcker med att man kan köpa t.ex. en CD-ROM för att få tillgång till släktforskningsmaterial. Ex. material som har gjorts tillgängligt på sådant sätt är Emigrantregister och stadsdelarna Klaras och Söders rotmansarkiv i Stockholm.

En försiktighet bör beaktas av detta datorhjälpmedel i släktforskning. Material som finns på optiska skivor brukar vara bearbetat material, d.v.s. material som har skrivits av och sedan förts in i en databas av olika personer med olika erfarenheter. Personer som omfattas av arbetsmarknadsåtgärder kanske inte har någon vana av att släktforska och detta bör tas hänsyn till vid beaktandet av materialets trovärdighet.

5.2.3 Resurser på Internet

I takt med att fler och fler personer skaffar sig dator ökar användandet av Internet. Internet ses som en självklarhet att ha om man skaffar dator. Internet för en släktforskande datoranvändare kan ses som en viktig resurs till att få tillgång till material som annars inte skulle kunna vara tillgängligt för släktforskningsanvändaren. Att kunna nå över hela jordklotet i sökandet efter sina rötter eller släktingar som har försvunnit eller emigrerat är ytterligare ett användningsområde. Leta i databaser som har gjorts offentliga genom Internet och som forskare annars skulle ha svårt att ha åtkomst till är något som släktforskningsanvändare bör kunna göra.

Internet kan vara för den enskilde släktforskningsanvändaren en möjlighet att på ett relativt lätt sätt göra forskningsresultat tillgängligt för andra forskare. För släktforskare är Internet ett ypperligt tillfälle att nå ut med sin forskning, forskning som annars lätt endast kunnats nå av en liten skara av släktingar och vänner. För läsare av släktutredningar som finns på Internet bör denna/denne jämföra dessa med sina egna resultat och om inte det överensstämmer bör läsaren ifrågasätta vem som har fel i sina uppgifter. Samt att ta kontakt med vederbörande släktforskningsanvändare, så att fel kan korrigeras.

Släktforskningsanvändaren liksom alla andra användare av resursen och datorhjälpmedlet Internet, bör ha kunskap i *hur* sökandet bör göras och *var* som sökningen kan göras, för att få så många intressanta träffar som möjligt. Kunskaper som kan inhämtas från litteratur, på hemsidan, portalen, sökmotorn som används eller att släktforskaren på något annat sätt har fått kunskaper om att söka på Internet. Att så att säga inte kräva att databaser eller annat material görs tillgängligt på Internet innan försök har gjorts för att hitta det, att inte ”gå över ån efter vatten” så att säga. Det gäller att ha ”is i magen” och inte ge upp om försöket att hitta det som eftersöks, misslyckas.

5.3 Knyta kontakter via Internet

Kontakter via Internet med andra datoranvändare kan knytas via e-post, nyhetsgrupper, chat, hemsidor m.m. Kontakter som gör att livskvalitet och livsinnehåll ökar hos de som använder sig av Internet. Kontakter ökar också medvetenheten vad mediet Internet kan användas till. Via kontakter brukar enskilda användare få tips om vad som händer på specifika områden. Tips som kan vara nya produkter, hemsidor eller annat material som datoranvändare kan ha intresse av i t.ex. släktforskning.

5.3.1 Kontakt med andra släktforskare via Internet?

Genom släktforskarkontakter som kan knytas via Internet kan släktforskningsanvändare få hjälp att forska vidare. Detta genom att lägga ut eller svara på

förfrågningar för att på sätt få hjälp eller hjälpa till i forskningsarbete på olika Internethemsidor. Nätttidningen Rötter kan vara en sådan hemsida där kontakter med andra släktforskningsanvändare kan knytas. Nätttidningen Rötter liksom andra hemsidor för släktforskare, kan fungera som uppslagsverk där släktforskningsanvändare kan få råd och tips på hur släktforskning går till eller att kunna länka sig vidare till andra hemsidor, d.v.s. som en portal.

5.3.2 Kontakt med släktingar via Internet?

Målet för de flesta släktforskare användarna som använder sig av Internet, kan vara att få kontakt med någon släkting. Antingen via någon kontakt som knytas genom någon släktforskares förmedling eller direkt. Med direkt menar jag här att vederbörande som gjort en förfrågan eller svarar på mitt inlägg är en släkting. Detta kan sporra till fortsatt användning av mediet Internet för släktforskningsanvändaren. Om någon släktforskningsanvändare fått kontakt med släkt, tipsar denna/denne gärna andra användare att det fungerar, att med Internet går det att sätta sig i förbindelse med släktingar, släkt som sedan länge har eftersökts.

Det är lättare att få kontakter med släktingar i t.ex. USA om de eftersökta personerna har något ovanligt namn. Personer med efternamn som Johnson är det svårare att leda reda på än personer med namnet Frieberg. Förfrågningar ger inte alltid svar, d.v.s. att kontakter kan knytas. Det gäller också att söka på rätt sätt, att vara ärlig och tala om vilka uppgifter som finns på personen som söks och vilken information som eftersöks. Därför kan släktforskningsanvändare ibland uppleva att hjälp går det inte att få via Internet. Det är dock inte enda skälet, för att få svar måste någon annan person ha svaren, det är inte alltid de personerna finns.

Ett annat skäl kan vara att eftersom det finns ett antal hemsidor där efterlysningar eller förfrågningar kan göras, kan släktforskningsanvändare få favoriter på hemsidor som de för det mesta använder sig av. Alla släktforskare har dock inte samma hemsidor som favoriter.

5.4 Digitalisering

Arkiv, släktforskarföreningar och andra aktörer har börjat digitalisera material och handlingar som kan användas i släktforskning. Först och främst arbetas det med att digitalisera kyrkoböcker eftersom de är den främsta källan som släktforskare använder sig av i forskning. Efterfrågan är dock större än vad som tillgängliggjorts hittills.

Tekniken att kunna digitalisera är ganska ung. Det är inte länge sedan som den uppfanns. Internet t.ex. har ju inte funnits så länge, inte mer än åtta år, då webb-läsaren Netscape skapades 1994. Det tar för det mesta tid att vänja sig vid ny teknik. Att då aktörer som arkiv ska kunna komma i kapp de önskemål som finns och de krav som har rests på att göra arkivmaterial tillgängligt genom digitalisering i samma utsträckning som det efterfrågas är näst intill omöjligt. Användare av dator och datorhjälpmedel måste ge sig till tåls och vänta på att släktforskningsmaterial görs tillgängligt för deras del.

Något som bör lösas innan digitalisering av arkivmaterial och handlingar kan börja i större utsträckning än vad som görs idag är *hur* tillgängligheten ska lösas

på bästa sätt. Kanske bör olika aktörer samarbeta i större utsträckning än vad som görs i dagsläget. Varje aktör använder och skapar teknik utifrån sina egna förutsättningar. Varje aktör skapar också egna regler och hur tillgängligheten görs för deras material. T.ex. företaget Genline AB, som håller på att digitalisera kyrkoböcker. Målet är att täcka in hela Sveriges kyrkobokföringsbestånd fram till 1800-talets slut. Genline AB digitaliserar genom att skanna in kyrkoböcker. En annan aktör som skannar in befintligt material är Lantmäteriet. Lantmäteriet arbetar med att digitalisera sina pappersbaserade arkiv. Dessa två aktörers digitalisering skiljer sig från de flesta andra aktörer som skriver av material och handlingar. Genline ABs och Lantmäteriets material får därför beaktas som förstahandskällor medan de flesta av de andra aktörernas digitaliserade material oftast är andrahandskällor.

Att aktörer digitaliserar brukar inte vara av självändamål. Att arkiv börjar digitalisera sina handlingar och material är att de önskar att tillgängliggöra sina arkivhandlingar för att originalhandlingar inte ska slitas på alltför mycket. För många ”tummar” som Björkman och Danielsson (1998) skriver om, gör att handlingarna slits. Om inte material görs tillgängligt på annat sätt kommer forskare i framtiden inte att berikas genom att kunna läsa originalhandlingar. Handlingar i digitaliserat format eller att få någon sällsynt möjlighet att få ”tumma” på originalhandling.

Ett annat syfte till att aktörer börjar digitalisera, kan vara att de ser en möjlighet att kunna få in pengar till sin verksamhet samt att en fortsättning av arbetet med att digitalisera ska kunna göras.

Vid digitalisering av arkivmaterial bör arkiven följa de direktiv och lagar som stiftas av regering och riksdag, att så att säga inte ”tumma” på de regler som finns, följa lagar som reglerar bl.a. allmänna handlingar och sekretess av uppgifter och handlingar.

Något som bör lösas innan digitalisering av släktforskarmaterial eller handlingar görs i större utsträckning, är att bestämma vilket media som detta ska sparas på och för att kunna öka tillgängligheten i framtiden. En eftertanke bör göras att data bör lagras i enklast möjliga form så att inte problem skapas vid överföringar till nyare tekniker i framtiden.

5.5 Visioner – verklighet eller fiction?

Släktforskare som använder sig av olika datorhjälpmedel och redskap till sin hjälp i sin forskning vill gärna att utvecklingen går fortare än vad verkligheten kan göras. En sak är att tänka tanken att material ska göras tillgängligt och en annan att genomföra det.

Arkiven i Sverige är i uppbyggnadsskedet att låta materialet bli tillgängligt för intresserade via något medium som optiska skivor eller Online på Internet. De har så att säga börjat glänta på dörren till det öppna arkivet, såsom Norberg (2001) menar att arkiven numera bör arbeta utifrån, att göra arkivmaterial tillgängligt för vem som helst, var som helst.

Att göra släktforskarmaterial tillgängligt kan vara ett mödosamt arbete. Mängden av handlingar och material som kan användas till släktforskning gör så att göra allt material tillgängligt ligger inte inom den närmaste framtiden. Det är ett tidskrävande arbete att digitalisera material. Varje uppgift eller åtminstone varje post, brukar behandlas var för sig. Att då för hand arbeta med att digitalisera material är en tidskrävande process. Bakom varje uppgift som digitaliserats finns det personer som har lagt ner möda, tid och kraft på att överföra uppgifterna till olika media.

Släktforskarföreningar har löst det hela med att till största del använda sig av arbetsmarknadsåtgärder i digitalisering av handlingar som finns hos dem. Men när det inte är hög arbetslöshet finns inte denna resurs att ta till. Följden blir att arbetet står still med att digitalisera och då får släktforskare vänta med att få tillgänglighet till det material som är tänkt att digitaliseras. Släktforskarföreningar vill med säkerhet göra att tillförlitligheten av det digitaliserade materialet är så hög som möjligt. Digitalisering av det material som släktforskarföreningar arbetar med, har till största del gjorts genom att kyrkoböcker har skrivits av för att sedan kunna föras in i en databas, s.k. avskrifter, uppgifterna blir m.a.o. andrahandskällor.

5.6 Källgranskning

Andrahandskällor som litteratur, databaser på optiska skivor eller resurser på Internet, bör till största delen endast användas till att få upp ledtrådar till släktingar som flyttat ut från den bygd denna/denne har bott i. Ledtrådar som sedan kan följas upp genom att titta i originalhandlingar, d.v.s. förstahandskällor, ex. rotmansarkiven för Klarakvarteren i Stockholm.

Ibland går dock inte uppgifter att verifiera, d.v.s. kontrollera uppgifter som finns i en andrahandskälla. Originalböcker kan helt enkelt ha brunnit upp eller försvunnit och en rekonstruktion har gjorts och därför kan inte kontroll göras. Släktforskaren kan ha begränsade möjligheter att kunna förflytta sig till de arkiv eller andra platser som originalkällorna kan tänkas finnas på. I sådana fall får helt enkelt släktforskaren lita på att uppgifterna är trovärdiga och så äkta som möjligt.

Släktforskare brukar vilja kontrollera uppgifter så lång som möjligt. Kontrollera uppgifter som har fått fram via datorhjälpmedel eller andra källor som t.ex. litteratur. Ett annat alternativ till att utesluta fel som kan finnas i andrahandskällor, är att inte använda sig av sådana källor alls.

Släktforskare brukar vilja ha så riktiga och trovärdiga uppgifter som möjligt om sin släkt. För dem är det viktigt att granska de uppgifter som finns i de källor som är tillgängliga. Trovärdighet för en släktutredning bygger till stor del på vilka källor som uppgifterna har hämtats från.

Som läsare av släktutredningar och som inte släktforskar bör denna/denne kanske tänka på att det är näst intill omöjligt att endast ha korrekta uppgifter med i utredningen. Detta då det inte går att säkerhetsställa alla de uppgifter som forskaren tar del av i olika källor. Det är mänskligt att göra fel, även förr i tiden i t.ex. kyrkoböcker finns fel införda.

5.7 *Slutdiskussion*

Uppsatsens syfte var att ta reda på vilka användare som använder sig av dator och olika datorhjälpmedel i praktiken släktforskning. Utifrån teori, resultat och analys samt mina egna erfarenheter av som släktforskningsanvändare, har jag i diskussionen besvarat mina forskningsfrågor.

Här nedan finns funderingar kring hur digitalisering av forskningskällor som arkivmaterial och handlingar kommer att fungera i framtiden och vad detta kan leda till för användare och andra intressenter. Sist finns det med i vilken relation som min uppsats och undersökning kan sättas till i tidigare forskning samt vad jag uppfattar vara något som framtida forskning skulle kunna ta upp och belysa.

Digitalisering av material och handlingar som kan vara till nytta för släktforskningsanvändaren har bara påbörjats. Visioner finns att göra det mesta av det befintliga arkivmaterialet eller annat material som kan användas till forskning, tillgängligt för vem som helst. Flytta information till forskaren i stället för som nu i många avseende görs, att forskaren måste förflytta sig till den plats som informationen finns.

Frågor som jag har:

- ◆ *Hur* detta ska kunna genomföras utan att det tar allt för lång tid:
Det är ett tidskrävande arbete att digitalisera. Som exemplet PLFs databas. Denna databas med Kalmar läns församlingar har tagit över 20 år att förverkliga.
- ◆ *Vad* det kommer att kosta, för aktörer att genomföra och för intresserade att ta del av materialet:
Kostnaden för släktforskningsanvändare och andra personer bör inte bli alltför hög. Detta då intresset av att få tillgänglighet av material och handlingar kan minska och därmed släktforskningsintresset upphör.

Men inte att förglömma att aktörerna som är intresserade att digitalisera får betalt för sitt arbete. Om inte så blir fallet, kan det bli svårt att få möjliga aktörer att bli intresserade i att digitalisera på något sätt.
- ◆ *Vilket* media som ska användas vid digitalisering:
Att på något sätt överföra materialet till någon teknik som har beständighet. Att tänka på att det digitaliserade materialet på ett lätt sätt kan överföras vid införandet av nya tekniska hård- och mjukvaror.

Nya möjligheter att kunna släktforska på ett snabbare sätt kan göra att fler blir intresserade att släktforska. Dator och datorhjälpmedel öppnar upp möjligheter att kunna få ta del av släktforskningsmaterial som annars inte kunde göras lättillgängligt. Släktforskningsanvändaren skulle kunna få kontakt med släktforskare som forskar om samma familj eller att möjlighet görs att få ta del av andra släktforskares resultat. Men när släktforskningsanvändare kommer i kontakt med dator och datorhjälpmedel kan de även bli uppmärksammade på brister.

Kvaliteten kan bli lidande på kvantitetens bekostnad, fördelar ställs mot nackdelar.

Datorhjälpmedel är till för att underlätta. En fara finns att nybörjare tror att allt finns att hitta på Internet eller andra datorhjälpmedel. Att inte behöva släktforska själv utan bara ta till sig material som andra forskare har lagt ner möda, pengar och tid på, ”färdigtuggad” som en svarare uttryckte det. Då tycker jag som släktforskare, att tjusningen och anledning förloras att leta efter uppgifter själv. Datorhjälpmedel kan inte släktforska, det måste släktforskaren fortfarande göra själv.

5.7.1 Relation till tidigare forskning

Boström (2000) tog i sin forskning upp hur släktforskarföreningar digitaliserar släktforskningsmaterial och hur de ser på att göra släktforskningsmaterial tillgängligt i digitaliserat form. Min forskning och uppsats kan ses som en fortsättning av Boströms uppsats. Att så att säga undersöka vilka användarna är av det material som släktforskarföreningar och andra aktörer digitaliserar. Genom att ta reda på den enskilde släktforskarens datoranvändning och dennas/dennes uppfattningar av vilka medium som kan användas till att underlätta forskning.

5.7.2. Framtida forskning

Min uppsats har inte tagit upp om de personer som inte använder sig av dator och datorhjälpmedel i någon hobby som t.ex. släktforskning, mer än det som finns under övriga synpunkter i analys och resultat kapitlet. Detta ämne kan vara något som framtida forskning kan inrikta sig på. Själv finner jag det intressant att även kunna belysa denna grupp, icke användare av dator och datorhjälpmedel. En begränsning av mitt arbete behövdes göras, därför är denna del inte med i min uppsats. Men jag skulle inte vara främmande mot att mitt arbete kan inspirera någon forskare att ta upp frågeställningar som rör detta ämne.

Referenslista

- Anderö, H., (1994). *Ordbok för släktforskare*, Västerås:ICA förlaget
- Ancestry, [www dokument]. URL:<http://www.ancestry.com>
- Appel, M. (2001). Sanningen om Silicon Valley, *Pc för alla, maj 2001, nr 4*, sid 84-91, Stockholm:IDG
- .archeion, [www dokument]. URL: <http://http://holger.aland.net/>
- Arkion, [www dokument]. URL: <http://www.arkion.se>
- Barkström, J. (2000). *Släktforskning - Systemutveckling, Jämförelse, Kravspecifikation, Användarmedverkan*, (avhandling för filosofie kandidatuppsats inom Informatik, Internationella Handelshögskolan, Högskolan i Jönköping)
- Berner, B. (1999). *Perpetuum Mobile? Teknikens utmaningar och historiens gång*. Lund:Arkiv förlag
- Björkman, B., Danielsson, P. (1998). *Arkiven på väg in i Cyberspace? HumaNetten 3/98* [www dokument].
URL:<http://www.vxu.se/publ/hum/humanetten/nummer3/art9809.html>
- Björkman, L. (2002). *Europeiska kvinnor vet vad de vill ha på webben*, [www dokument]. URL:<http://se.jupitermmxi.com>
- Boström, L.(2000). *Datorisering av släktforskarens källor: vad släktforskarföreningar gör och hur de ser på fenomenet*, (avhandling för magisterexamen i biblioteks- och informationsvetenskap, Bibliotekshögskolan, Högskolan i Borås.) [www dokument].
URL:<http://www.hb.se/bhs/slutversioner/2000/00-25.pdf>
- Brunius, J., (1996). Vad innebär begreppet mantal? *Populär Historia nr 3*, Stockholm: Historiska Media AB
- Clemensson, P., Andersson, K. (1993). *Släktforska Steg för steg*, 4 rev. upplagan Stockholm: LTs förlag
- Dahlin, J. (1999). *På väg mot den virtuella forskarsalen*, svensk rapport till det nordiska landsarkivariemötet i Vadstena 1999. Landsarkivet i Lund, [www dokument]. URL:http://www.ra.se/lla/Den_virtuella_forskarsalen.pdf
- Danielsson, M. (2001). Möte arkiv - forskning, *Digitalisering, databaser och forskningsarkiv*, Rapport från DAF-konferensen Idé- och erfarenhetsutbyte mellan arkiv och universitet/högskolor kring tillgängliggörande av forskningsinformation i digital form, 1-3 oktober 2001 i Svarhuset i Ramsele, Landsarkivet:Härnösand

- Databasen CD-Emigranten 2001 (2001). *Databasen CD-Emigranten nr 1 & 2 / 2001* CD-omslag, Göteborg:Riksföreningen Sverigekontakt
- DIS, [www dokument]. URL: <http://www.dis.se>
- Eliasson. (1998). *På jakt efter sina förfäder*, Göteborgs-Posten 1998-11-20, Avd: Var Dag, sid 46, Mediaarkivet, [www dokument].
URL:[://www.mediaarkivet.se](http://www.mediaarkivet.se)
- Ellegård, K, Jerndal, R. (1999). IT in women's control. *Users in Action, Stories of users and telematics in everyday life*, Stockholm:KFB-Rapport 1999:8
- Furtenbach, B. (1971). *Släktforskning för alla*, Västerås:ICA förlaget
- Genline AB, [www dokument]. URL:<http://www.genline.se/index.htm>,
- Grönlund, Å., Jakobsson, M. (1999). Electronic services to the citizens – Usable and useful? *Users in Action, Stories of users and telematics in everyday life*, Stockholm:KFB-Rapport 1999:8
- Grönlund, Å. (2001). *IT, demokrati och medborgarnas deltagande*, Teldok rapport 142, [www dokument].
URL:<http://www.teldok.org/blurbs/blurb142.htm>
- Gula Sidorna (2001). *Hela landet 2002, bas*, Eniro Sverige AB
- Gula Sidorna, [www dokument]. URL:<http://www.gulasidorna.se>
- Holme, I. M., Solvang, B. K. (1997). *Forskningsmetodik, Om kvalitativa och kvantitativa metoder*, Lund:Studentlitteratur
- IT-kommissionens Visionshearing (2001). *Så vill vi ha det digitaliserade samhället 2011+*, Sammanfattning från IT-kommissionens Visionshearing 25-25 sept, [www dokument].
URL:<http://www.itkommissionen.se/index.html>
- Jaensson, C-M., Hintze, A., Kopf, A. (2000). *IT i hem och företag – en statistik beskrivning* Statistiska Centralbyrån, SCB-rapport,
URL:<http://www.scb.se/publkat/transporter/it/it.asp>
- Jenselius, M. (2002). *Släktforskning populärare än sex*, [www dokument].
URL:<http://nyheter.idg.se/print.asp?ID=020112-pfa1>
- Jesus Kristus Kyrka av Sista Dagars Heliga, [www dokument]. URL:
<http://www.familysearch.com/default.asp>

- Justrell, B. (2001). Presentation av DAF-projektet, *Digitalisering, databaser och forskningsarkiv*, Rapport från DAF-konferensen Idé- och erfarenhetsutbyte mellan arkiv och universitet/högskolor kring tillgängliggörande av forskningsinformation i digital form, 1-3 oktober 2001 i Svarhuset i Ramsele, Landsarkivet:Härnösand
- Jupiter MMXI, (2002). *Europeiska kvinnor vet vad de vill ha på webben*, [www dokument]. URL:<http://se.jupitermmxi.com>
- Kopf, A.(2002). *Företagens användning av datorer och Internet*, Statistiska Centralbyrån, SCB-rapport 2002-01-29, [www dokument]. URL:http://www.scb.se/publkat/transporter/it/datorer_Internet_2001.pdf
- Lext, G., (1984). *Studier i svensk kyrkobokföring 1600-1946*, Göteborg:Landsarkivet i Göteborg
- Lippold, B., (2001). *Soldaten en viktig del av vår historia Centrala Soldatregistret*, Rinkaby:Friskatorpet AB
- Munktel, M., (2002). DIS 15.000:e medlem!, *Diskulogen med Släktforskarnytt nr 57, feb 2002*, Linköping:DIS
- Norberg, E. (2001). Arkivens fria form, *Digitalisering, databaser och forskningsarkiv*, Rapport från DAF-konferensen Idé- och erfarenhetsutbyte mellan arkiv och universitet/högskolor kring tillgängliggörande av forskningsinformation i digital form, 1-3 oktober 2001 i Svarhuset i Ramsele, Landsarkivet:Härnösand
- Nationalencyklopedin*. (1992). Bra Böcker:Höganäs
- Nättidningen Rötter, (2002). [www dokument]. URL:<http://www.genealogi.se>
- Olsson, H., Sörensen, S. (2001). *Forskningsprocessen Kvalitativa och kvantitativa perspektiv* Stockholm:Liber
- Personuppgiftslagen (1998). [www dokument]. URL: <http://rixlex.riksdagen.se/htbin/>
- PLF. [www dokument]. URL: <http://www.come.to/plf>
- Preece, J., Rogers, Y.,Sharp, H., Benyon, D., Holland, S., Carey, T. (1994). *Human-computer interaction*. Harlow, England: Addison – Wesley
- Regeringens proposition 1995/96:125 (1996). *Åtgärder för att bredda och utveckla användningen av informationsteknik*, [www dokument]. URL:http://194.52.125.3/prop/prop_form.html
- Regeringens skrivelse 1997/98:19 (1997). *Utvecklingen i informationssamhället*, informationssamhället, [www dokument]. URL:http://194.52.125.3/prop/prop_form.html

Regeringens skrivelse 1998/99:2 (1999). *Informationssamhället inför 2000-talet*.
URL:http://naring.regeringen.se/propositioner_mm/skrivelser/pdf/s9899_2.pdf

Rootsweb. [www dokument]. URL: <http://www.rootsweb.com>

Samuelsson, G. (2001). Forskning i historiska kartor och Lantmäteriets arkiv, *Digitalisering, databaser och forskningsarkiv*, Rapport från DAF-konferensen Idé- och erfarenhetsutbyte mellan arkiv och universitet/högskolor kring tillgängliggörande av forskningsinformation i digital form, 1-3 oktober 2001 i Svarhuset i Ramsele, Landsarkivet:Härnösand

Samuelsson, G. (Goran.Samuelsson@lm.se). (2002-06-05). Tidsplan angående publik access till de historiska delarna av Skaraborgs-, Stockholms och Östergötlands län på Lantmateriet.se. Målsättningen är att inom 3,5 år ha datafångat och publicerat huvuddelen av det intressanta materialet i Lantmäteristyrelsens kartarkiv arkiv, drygt 100 000 akter. E-post till Annelie Jonsson. (r99annjo@student.his.se)

Samuelsson, M. L. (1999). *Lagra information på CD-R för framtiden*, SP Rapport 1999:26, Borås: SP Sveriges Provnings- och Forskningsinstitut

Sekretesslagen. [www dokument]. URL: <http://rixlex.riksdagen.se/htbin/>

SCB. (2002). *Privatpersoners användning av datorer och Internet 2001*, Statistik om Informationssamhället 2002-02-18, [www dokument].
URL:<http://www.scb.se/publkat/transporter/it/dator.asp>

SIKA Rapport 2000:8. (2000). *Informations- och kommunikationsteknik i Sverige En lägesanalys 2000*, [www dokument]. URL:http://www.sika-institute.se/utgivet_fr.html

SIKA Rapport 2001:6. (2000). *Kommunikationsmönster hos befolkningen*, Resultat av SIKA:s kommunikationsundersökningar, [www dokument].
URL:http://www.sika-institute.se/utgivet_fr.html

Sikeborg, U. (1996). Johan Bures släktbok över Bureätten, Tillkomst och tillförlitlighet, *Släktforskarnas årsbok 96*, Stockholm:Sveriges Släktforskarförbund

Sikeborg, U. (1998). Ge historien liv! Om släktforskning och källkritik, *Släktforskarnas årsbok 98*, Stockholm:Sveriges Släktforskarförbund

Sikeborg, U.(1998). *Börja Släktforska!*, [www dokument].
URL: <http://www.genealogi.se>

Släktforskarnas Hus, [www dokument]. URL:<http://www.genhouse-sweden.com>

Släkthistoriskt forum. (1998). *Personuppgiftslagen och forskare, en orientering*, Släkthistoriskt forum 4/98. Stockholm:Sveriges Släktforskarförbund

- SOU 1996:110.* (1996). *Inför ett svenskt kulturnät, IT och framtiden inom kulturområdet*, Kulturnät Sveriges delbetänkande, [www dokument].
URL:<http://www.kultur.nu/rapporter/delbetankande/>
- SOU 1997:14.* (1997). *IT i kulturens tjänst*, Kulturnät Sveriges slutbetänkande, Stockholm:Fritze.
- SOU 1997:146.* (1997). *Grunddata – i samhällets tjänst*, [www dokument].
URL:http://finans.regeringen.se/propositionermm/sou/pdf/sou97_146.pdf
- SOU 1998:84.* (1998). *Flexibel utbildning på distans*. Stockholm: Fritzes
- SOU 1999:12.* (1999). *Elektronisk demokrati*, [www dokument].
URL: http://justitie.regeringen.se/propositionermm/sou/pdf/sou99_12.pdf
- SOU 2000:31.*(2000). *Jämställdhet och IT – En kartläggning på uppdrag av JÄMIT*, [www dokument]
URL:http://naring.regeringen.se/propositioner_mm/sou/pdf/sou2000_31.pdf
- SOU 2000:58.*(2000). *Jämställdhet och IT - Delbetänkande från Jämit – Jämställdhetsrådet för transporter och IT*. [www dokument].
URL:http://naring.regeringen.se/propositioner_mm/sou/pdf/sou2000_58.pdf
- Stenström, I. (2001). *Riktlinjer för arkivering av digital information*, Arkivhandbok för forskningsmaterial, [www dokument].
URL:<http://www.foark.umu.se/handbok/diginfo.htm>
- Stockholms Historiska Databas. (2001). [www dokument].
URL:<http://www.ssa.stockholm.se/index.htm>
- Stureson, L. (2000). *Distansarbete teknik, retorik och praktik*, Stockholm: Carlsson Bokförlag
- SVAR. (2001). *Välkommen som kund hos svar i Ramsele*, Ett informationshäfte till nya kunder. Ramsele:SVAR
- SVAR. (2002). [www dokument]. URL:<http://www.svar.ra.se>
- Sveriges Släktforskarförbund. (2002). [www dokument].
URL:<http://www.genealogi.se>
- Säljö, R. (2000) *Lärandet i praktiken, ett sociokulturellt perspektiv*, Stockholm:Prisma
- Söderqvist, M., Hernell, E. (2000). *IT-Kvinnor, den sanna bilden av kvinnorna i IT-branschen*, Rapport från Dataföreningen i Sverige, [www dokument].
URL:http://www.dfs.se/upload/images/kretsar/sthlm/Rapport_IT-kvinnor_20001113.pdf

Tidningen i Skolan. (2002). *Så kontrollerar du sidorna på nätet*,
[www dokument].
URL:<http://www.gp.se/skola/pluggad/KollaLinks/pdf/Exempel.pdf>

Trost, J. (1994). *Enkätboken*, Lund:Studentlitteratur

Tryckfrihetsförordningen. [www dokument].
URL:<http://rixlex.riksdagen.se/htbin/>

Waldén, L. (1996). *Dessa levande symaskiner...*, *Från symaskin till cyborg*,
Stockholm:Nerenius & Santérus

Östlund, B. (2000). KFB:s forskningsprogram för användarinriktad IT-
utveckling, KFB-rapport:2000:14, [www dokument].
URL:<http://www.kfb.se/>

Bilaga 1

Falköping 2002-02-20

Hej!

Jag heter Annelie Jonsson och studerar vid Högskolan i Skövde. Jag håller för närvarande på med mitt examensarbete, där jag valt att göra ta reda på vilka datorvanor släktforskare kan tänkas ha, t.ex. vilka datorhjälpmedlen exempelvis släktforskarprogram och CD-rom, som används i släktforskning.

Därför skickar jag ut denna enkät till medlemmarna i

. Jag hoppas att Du som medlem vill ägna en stund åt att fylla i enkäten, då det är mycket viktigt för mig att så många som möjligt av föreningens medlemmar svarar. Naturligtvis kommer Du att vara anonym, endast ett löpnummer som är ett kontrollnummer, finns uppe i högra hörnet, detta kommer att klippas bort så att Ditt svar behandlas konfidentiellt. Detta är till för att Du som redan har svarat ska slippa få påminnelse.

Ett frankerat och adresserat kuvert följer med enkäten, så det är bara att posta när Du har fyllt i. Posta gärna enkäten före **11 mars!** (**18 mars**)

På förhand tack för Din medverkan!

Med vänlig hälsning

Annelie Jonsson
Åttagårdsgatan 6 A
521 44 FALKÖPING
Tfn: 0515 – 165 80
E-post: r99annjo@student.his.se

Bilaga 3

Förklaringar på termer i uppsatsen

Förklaringar till några av de termer som används i uppsatsen.
Släktforskningsorden är hämtade ur Anderös *Ordbok för släktforskare*.

Anförlust

Släktingar har gift sig med varandra, ex, kusin med kusin, detta medför att man drabbas av anförluster. Personer dyker upp på flera ställen i antavlan.

Brylling

Brylling är en fyrmänning, d.v.s. en släkting i fjärde led. Räkningen börjar från syskon - kusin – syssling (tremänning) – brylling och pyssling (femmänning). Därefter räknas i hur många led som släktskapet finns eller endast att släktskap finns, från den siste gemensamma anan.

CD-ROM

En CD-ROM skiva har en massa gropar, där bredden på en grop är 0.6µm och längden 0.8 – 3,0 µm och där informationen lagras. CD-ROM skapas genom att man först ordnar data på ex. magnetband, som sedan används som en master för masstillverkning (Samuelsson, 1999).

Gedcom

Ett dataformat som gör att man kan föra över data från ett släktforskarprogram till ett annat. Formatet är kompatibelt med de flesta släktforskarprogram.

Optiska skivor

Optiska skivor som är skivor man lagrar på kan vara, CD-ROM, CD-R, CR-RW och DVD. Alla skivorna har samma storlek. Optiska skivor har samma funktion med avläsning av laser (Samuelsson, 1999).

Proband

Den person som man börjar med i utredningen och vars anor ska utredas; generation 0.

Rote

En del av ett område med ett antal gårdar, i en socken, som höll en soldat och underhöll de fattiga som bodde inom roten. Socknarna var också indelade i rotar för skolundervisning, husförhör, brandskydd m.m. I Stockholm skedde folkbokföringen inom en rote fram till 1926. Husförhörslängden fördes rote för rote.

Bilaga 4

I denna bilaga finns förklaringar till hur man släktforskar och vilket material som släktforskare kan tänkas använda sig av i sin forskning. Bilagan är också en förklaring till den frågeställning som tagits upp i enkäten.

Att börjar släktforska

Vid inledningsskedet när man ska börja släktforska bör denna/denne bestämma sig tidigt i vilket syfte man ska släktforska. Antingen att kartlägga sina förfäder eller någon annans förfäder som man är nyfiken på. Detta innebär att forskningen utgår från nutid och bakåt i tiden. Det andra alternativet är att forska om efterkommande till en viss person, då utgår forskaren från en stamfader eller stammoder. Denna forskning bedrivs bakifrån och framåt i tiden (Furtenbach, 1971).

I Clemenssons och Anderssons bok *Släktforska steg för steg* (1993) råder författarna att nybörjaren först tar reda på om det redan finns någon släktutredning om den släkt som denna/denne har intresse av att utforska för att slippa göra dubbelarbete. Därefter tas steget att börja prata med de äldsta i släkten. Det finns alltid någon i släkten som har ”gott minne för namn och årtal” (s 7). Forskaren bör ta vana att ta med sig en bandspelare och anteckningsblock när denna/denne besöker sina släktingar. Fråga och leta efter dokument, gamla släktalbum, tidningsurklipp, brev, dagböcker, lagfarter och bouppteckningar m.m. Det kan finnas en hel del som kan kasta nytt ljus över släkten och som göms i olika lådor. Som Furtenbach (1971) skriver:

”Många som har börjat en släktforskning med att söka i arkiv, har sedan ångrat att de inte ’frågat faster Amalia först, hon kände ju till så mycket om släkten och berättade så spännande om livet på släktgårdarna’.” (s 9).

Mikrofilmning

Det var mormonkyrkan eller Jesus Kristus Kyrka av Sista Dagens Heliga som kyrkan egentligen heter, som började filma material ur de svenska kyrkoarkiven. Detta gjordes under åren 1948-1963 (Clemenssons & Andersson, 1993). Skälet till deras mikrofilmning har religiös grund. Medlemmar i Jesus Kristus Kyrka av Sista Dagens Heliga kartlägger sina förfäder. Detta för att kunna utföra ställföreträdande dop och gifta in sina förfäder in i sin kyrka så att deras förfäder och de själva binds samman familjen i en evig släktkedja. Barnen är ”länkade” till sina föräldrar även efter föräldrarnas död [elektronisk källa].

De mikrofilmer som mormonerna filmade finns i deras Family History Library Building i Salt Lake City, Utah, USA. Där finns även släktforskningsmaterial från hela världen tillgängligt. Där finns bl.a. ca 2,2 miljoner mikrofilmer, 742 000 mikrokort 300 000 böcker, tidningar m.m. [elektronisk källa]. Mormonerna skänkte en komplett uppsättning av det mikrofilmade svenska materialet till Svenska staten. Denna uppsättning förvaras i Riksarkivet varifrån man tar kopior. Dessa kopior finns tillgängliga på olika arkiv i Sverige, andra kopior kan hyras ut eller köpas (Clemenssons & Andersson, 1993).

Efter mikrofilmerna kom mikrokorten. Mikrokort eller som de också kallas microfiche är till skillnad för mikrofilm lättare att hantera då det är som namnet skvallrar om, små kort som sätts i en läsapparat. Man överför material som finns på mikrofilm till mikrokort för att göra materialet lättare hanterbart och tillgängligt. Mikrokort är billigare och lättare att skicka, dessutom kan forskaren lättare hitta i dessa då formatet gör att denna/denne inte behöver gå igenom en hel rulle utan endast plocka runt bland korten (Clemenssons & Andersson, 1993).

Att få tillgång till mikrokort

Det finns olika sätt att få tillgång till de mikrokort som finns till förfogande för en forskare. På de olika arkiven runt om i landet finns det forskningssalar som är utrustad med läsapparater för mikrokort, där forskare kan låna det mikrofilmade materialet för att söka efter sina släktingar på plats. T.ex. i Riksarkivets lokaler i Haninge, finns ett komplett bestånd av det mikrofilmade material som finns i Sverige. Andra bestånd som kan lånas på plats, kan finnas på ditt lokala huvudbibliotek, landsarkiven eller i släktforskarcentra som Släktforskarnas Hus i Leksand eller Kyrkhult (Clemenssons & Andersson, 1993; [elektronisk källa])

Att hyra hem mikrokort görs via SVAR. I första hand bör forskaren vända sig till sitt lokala bibliotek. SVAR har avtal med olika bibliotek om förmedling av mikrokort och släktforskaren kan ha möjligheten att få lånet subventionerat. På biblioteken finns det för de mesta förteckningar över det bestånd som SVAR har och som kan lånas hem. Lånetiden är 37 dagar. SVAR säljer också kopior av det material och information som finns på de mikrokort som man har tillgång till. Mikrokorten är Riksarkivets/SVAR:s egendom och får inte kopieras, mångfaldigas eller spridas utan får endast användas till läsning (SVAR [elektronisk källa]).

Kyrkobokföring

Den svenska kyrkobokföringen började tidigt i förhållande till ett internationellt perspektiv. Detta gör att släktforskare och andra intresserade har ett rikt material att forska i (Clemenssons & Andersson, 1993).

Den svenska statskyrkan hade en stark ställning i det svenska samhället förr i tiden. De flesta tillhörde den svenska kyrkan, som var evangelisk-luthersk. Det fanns krav på att den enskilde skulle kunna sin katekes, d.v.s. ha goda kristenkunskaper för att kunna få ta emot nattvarden. För att kontrollera att kunskapen fanns, inrättades ett kontrollsystem där församlingsbornas kristendoms-kunskaper bokfördes (Clemenssons & Andersson, 1993).

År 1686 kom kyrkolagen till, där det står att stiftet skulle ålägga prästerna i församlingarna att upprätta anteckningar om

- Födelse- och dop
- Lysnings- och vigsel
- Döds- och begravning (kallas även ministräl)
- Husförhörslängd
- In- och utflyttningslängd

Böckerna är alla uppställda årsvis och i kronologiskt ordning, d.v.s. i den ordning som händelsen har inträffat under ett visst år i församlingen. (Clemenssons & Andersson, 1993).

Födelse- och dopbok

Enligt Lext (1984) var i de tidigare födelse- och dopböckerna inte alltid födelsedatumet antecknat. Men då dopet skulle enligt kyrkolagen ske ”åtminstone inom det åttonde dygnet efter barnets födelse” (s 123) spelade födelsedatumet mindre roll. Dopet skulle ske i barnets födelseförsamling och helst av kyrkoherden. Efter 1859 fick dopet ske även i annan församling än födelseförsamlingen. När dopet hade skett skulle detta föras in i dopförsamlingens kyrkobok. 1887 utfärdades en förordning ”angående anmälningar av födde barn” (s 124). Även om barnen inte var döpta och inte skulle bli det, var vårdnadshavaren tvungen att anmäla barnets födelsetid och -ort till pastorsämbetet inom sex veckor efter födelsen. Om inte detta skedde, fick man böta. I början av 1900-talet föddes fortfarande de flesta barnen i hemmen.

Det skulle framgå klart och tydligt om barnet var född äkta eller som oäkta. Om barnet var äkta skulle faderns namn vara med. Om barnet var oäkta kunde moderns benämning vara ’kringstrykande’(Lext, 1984, s 147).

I födelse- och dopboken kan förutom födelse- och dopdatum även barnets förnamn, föräldrarnas namn samt faderns yrkestitel och hemvist, faddrarnas namn och dopförrättarens namn vara noterat. (Clemensson & Andersson, 1993; Furtenbach, 1971).

Lysnings- och vigselbok

Lysning- och vigselboken är uppställd med vilka vigslar som förekom under året i församlingen. Notisen om vigsel skulle alltid föras in i brudens hemförsamling eller där hon var skriven (Lext, 1984).

Brudgummens och brudens fullständiga namn är antecknade, deras hemvist vid giftermålet, om brudgummens hemvist var i någon annan församling är detta antecknat. Andra viktiga anteckningar för släktforskare är kontrahenterna ålder eller födelsedatum och vem som är brudens giftoman. Det var inte förrän efter 1863 som vigsel fick förekomma att en ogift kvinna fick gifta sig utan giftomannens tillstånd. Denne kunde vara hennes far eller bror. Om någon av kontrahenterna hade varit gift tidigare eller var ogift är detta också antecknat. Vigselförrättarens namn finns med som en notering (Clemenssons & Andersson, 1993; Furtenbach, 1971).

Död- och begravningsbok

Den första anteckningen som brukar vara i död- och begravningsboken är döds- och begravningsdatum för den avlidna/avlidne. Därefter kommer den avlidnas/avlidnes namn, yrkestitel, platsen som hon/han dog på och vilken dödsorsaken var. Som t.ex. kunde vara ”Föll ned i kyrketornet och krossades hvarefter han lefde 5 timmar” (Clemensson & Andersson, 1993, s 33). Sist men inte minst finns det med hur gammal den avlidne var vid dödstillfället antecknat med år-månad-dag eller med födelsedatum (Clemenssons & Andersson, 1993).

Personer som dog på annan ort än där de var kyrkoskrivna exempelvis soldater, utvandrare eller fångar, blev sällan inskrivna i hemförsamlingens kyrkobok. De anteckningar som gjordes var i begravningsförsamlingen. Att dödsorsaken antecknades var att man ville ha befolkningsstatistik. Uppgiften om dödsorsaken kom ofta från den dödes anhöriga eller prästen. Under 1800-talets senare hälft kom uppgiften att lämnas av läkare eller barnmorska (Lext, 1984).

Husförhörslängder

Enligt Kyrkolagen från 1686, var det prästerskapets uppgift att se till att församlingsmedlemmarna hade tillräckliga kunskaper om kristendomen. För att kunna kontrollera detta skulle förhör ske i kyrkan, s.k. kyrkoförhör. Det skulle som Lext (1984, s 173) skriver ” [...] att i alla församlingar skulle varje sön- eller helgdag före högmässan hållas en kortare predikan över någon del av katekesen.” Men eftersom många försökte smita så överfördes förhöret till att vara i hemmen i stället.

När sedan statistik över befolkningmängden från mitten av 1700-talet infördes, fyllde husförhörslängderna en viktig funktion. För att få ett fullständigt underlag måste alla i församlingen föras in i längden, även de i församlingen som man inte visste bostadsort på fördes in i längden som obefintliga. 1888 avskaffades tvånget med husförhör, då de böter som den som utebliven på ett husförhör fick avlägga togs bort. 1894 ändrades namnet till församlingsbok (Lext, 1984).

Husförhörslängderna skulle vara uppställda topografiskt i kolumner, där katesekunskaper och läskunnigheten betygsattes. Husförhörslängdlängden löper från gård till gård och ställe till ställe, innehåller även hur stor gården/stället är med att mantalet är uppgivet (mantal –se mantalslängd). Först uppgavs husfadern och husmoder efter detta kom deras barn i kronologisk ordning och sist tjänstefolket. Bodde familjemedlemmar som t.ex. föräldrar hos husfolket, angavs dessa som ex. ”svärmoder”. Hade någon av föräldrarna fler barnkullar var dessa barn separerade t.ex. med ”hans barn”. Om familjemedlemmar eller tjänstefolket flyttade, var detta också en uppgift som antecknades (Lext, 1984, s 189).

Flyttningsattester och flyttningslängder (In- och Utflyttningslängder)

Flyttningsattesten togs ut av den person som skulle flytta från församlingen. Attesten upprättades av utflyttningsförsamlingens präst och skulle visas upp för motsvarande i inflyttningsförsamlingen. Attesten var ursprungligen till för att vara berättigad att få nattvard. Attesten innehåller den flyttandes namn, födelsedatum och –församling. Den kan även innehålla om personen var ledig för äktenskap, vilka kunskaper som fanns i kristendom, vaccination och mantalsskrivning. Om en person flyttade fler gånger kunde den gamla attesten användas på nytt genom att man fyllde på nya uppgifter. På detta sätt kan ett helt levnadsöde finnas antecknat (Clemenssons & Andersson, 1993).

Syftet med att ha flyttningslängder var att hålla reda på folkomflyttningen i församlingen så att de personer som skulle betala skatt hölls ordning på. Men länge ansåg prästerna att flyttningslängderna inte behövdes. I Skara stift finns det dock ganska gott om tidiga och väl förda längder. Redan på 1600-talet började de

att föras, medan i Karlstads stift börjades inte det i större omfattning förrän i mitten av 1700-talet (Lext, 1984).

Flyttningslängderna lades upp i särskilda in- och utflyttningslängder. Inte förrän på 1800-talets senare hälft blev det ett enhetligt system med förtryckta formulär. (Lext, 1984). De inflyttade personerna fördes in i kronologisk ordning med in- och utflyttningsanteckningar mitt emot varandra på samma uppslag. Uppgifter i flyttningslängderna som finns är namn på den in- eller utflyttande personen, in- och utflyttningsort och flyttningsdatum (Clemenssons & Andersson, 1993).

Mantalslängder och mantal

Mantalslängderna upprättades i syfte för att ha kontroll över vilka som skulle betala skatt. I början antecknades endast de som var skattepliktiga, som tidvis inte var mer än halva befolkningen eftersom adelsmän och deras hushåll samt soldater var skattebefriade. Om kyrkoböcker har brunnit eller försvunnit kan mantalslängderna i vissa fall ersätta det materialet (Clemenssons & Andersson, 1993).

I de äldre mantalslängderna finns för det mesta bara uppgifter om familjefaderns namn och yrke, gårdens namn samt antal skatteskyldiga, detta gör att dessa längder inte är fullständiga. I senare längder blev även de skattebefriade införda, dessa kunde vara sjuka eller orkeslösa. Uppgifter som skulle föras in i mantalslängden var vilka medlemmar som fanns i hushållet, tjänstefolket och andra personer som bodde på ägorna (Clemenssons & Andersson, 1993).

Ordet mantal har flera olika betydelser i den svenska historien. Clemenssons & Andersson (1993) skriver att i mantalslängderna betyder ett mannatal = ett antal män, i denna betydelse en längd över skattebetalande män. Mantalet motsvarande vad en bonde skulle kunna ha för bäring som för att försörja sitt hushåll samt att kunna betala skatt till kronan. Ett helt mantal skulle betala full skatt medan lägre mantal som $\frac{1}{2}$, $\frac{1}{4}$ och $\frac{1}{8}$ mantal betalade mindre, detta var också beteckning på mindre gårdar eller torp. Allt eftersom gårdarna delades upp i mindre delar genom arvskiften, köp, försäljning eller andra transaktioner blev systemet krångligt som t.ex. mantalsbråk som 12/1024 mantal. På 1920-talet ersattes detta system med det nuvarande, där fastighetsbeteckningarna 1:2, 1:3 kom i bruk. Den första siffran som är huvudfastighetens beteckning och är spår av det gamla mantalet (Brunius, 1996).

Folkbokföring under 1900-talet

Från 1894 skötte pastorexpeditionerna i varje församling om folkbokföringen fram till 1 juli 1991, då Skattemyndigheten tog över skötseln av folkbokföringen. På pastorexpeditionerna finns folkbokföringen som består av församlingsböcker, personakter, flyttningslängder samt födelse-, vigsel- och dödböcker. Sedan övertagandet av folkbokföringen av Skattemyndigheten är denna numera helt datoriserad. Alla som bor i Sverige har rätt att se sina egna folkbokföringsuppgifter men också har rätt att få tillgång till uppgifter om andra (Clemenssons & Andersson, 1993).

Andra möjliga källor för släktforskare

Inte bara uppgifter i kyrkobokföringen kan användas som möjliga källor i släktforskningen. I detta underkapitel ska några andra möjliga källor tas upp.

Mantalsböcker

I Göteborg och Stockholm fördes under slutet av 1800-talet och i början av 1900-talet mantalsböcker. I Stockholm var det i respektive rote, rotemannens uppgift under åren 1878-1926 att föra en mantalsbok, dessutom skulle en in- och utflyttningsliggare föras och en över födda och döda. I Göteborg fördes liknande böcker av mantals-kontoret 1884-1949 (Clemenssons & Andersson, 1993). Mantalsboken innehöll oftast fler uppgifter om de boende i roten än vad kyrkobokföringen innehöll vid samma tid (Anderö, 1994).

SCB-avskrifter

Statistiska Centralbyrån (SCB) bildades 1860. Detta för att myndigheterna ville ha statistik på befolkningen i landet. Statistiska Centralbyrån efterträdde Tabellverket som grundats 1749 och som hade samma syfte (Clemenssons & Andersson, 1993).

Det material som finns mikrofilmatiserat och tillgängligt på mikrokort är främst kyrkoboksmaterial. Utdrag av födelse-, vigsel- och dödböcker för varje år från 1860 t.o.m. 1949 för hela Sverige. Det finns färre detaljer i detta material än i kyrkoböckerna. I ex. födelseboksutdragen finns inte uppgifter om faddrar eller sidhänvisning till husförhörslängden med (Clemenssons & Andersson, 1993).

Annat SCB material är utdrag från husförhörslängder och församlingsböcker vartionde år från 1860-1940. De kan vara uppdelade på gårdsnamn med de boendes namn, hemvist, yrke, födelseår och födelseort uppräknade för varje person (Clemenssons & Andersson, 1993).

Bouppteckningar

Redan 1734 blev det obligatoriskt att upprätta en bouppteckning vid dödsfall. Oftast var det efter den först avlidne av makarna som det gjordes en bouppteckning. Den skulle upprättas senast ett år efter dödsfallet, oftast skedde detta inom tre månader. Bouppteckningar hittar man i den Häradsrätt som församlingen tillhör. (Clemenssons & Andersson, 1993).

En bouppteckning inleds med en ingress, där uppgifter om vem den avlidne var, när hon/han dog, vilka arvingar som fanns och vilka som var förmyndare för omyndiga arvingar. Ingressen är viktig ur släktforskningssynpunkt då den klargör vilka släktskapsförhållande som fanns. Efter ingressen redovisades kvarlåtenskapen detaljerad med kontanter, fastigheter, guld och silver först, sedan kommer olika slags lösörens som kreatur och gångkläder. Sist är skulderna uppräknade. Det framgår inte av bouppteckningen vilken fördelning av kvarlåtenskapen mellan arvingarna var, detta reglerades i arvskiftet som oftast inte finns att tillgå tillsammans med bouppteckningen. (Clemenssons & Andersson, 1993).

Då bouppteckningar oftast var mycket detaljerade kan man få en levande bild av ett hushåll, t.ex. vid en medelstor gård någonstans i Sverige. Vid jämförelse mellan olika bouppteckningar från olika tidsperioder kan man få fram en bild av samhällets utveckling samt att följa släktens ekonomiska fram- och motgångar. En annan intressant aspekt att följa, är att jämföra hur olika föremål värderades under olika tider med dagens värde (Clemenssons & Andersson, 1993).

Domböcker

I domböckerna kan hittas protokoll över mål och ärenden för brottsmål, klagomål och ekonomiska tvister. En del domböcker finns bevarade från 1600-talet för vissa häradar. Protokoll som kan vara av släktforskningsvärde är arvstvister. Detta då parterna måste föra börsbevis och med det kan man hitta hela släktutredningar i domböcker. Domböckerna hittar man bäst på de landsarkiv/stadsarkiv som finns i landet (Furtenbach, 1971).

Tryckt litteratur

Vid början av sin forskning bör man ta reda på vad som redan finns forskat om den släkt som man har till avsikt att själv forska om. Detta gör man lättast genom att ta kontakt med någon släkting eller att ta kontakt med den Genealogiska föreningen i Stockholm. Föreningen har ett bibliotek med släktforskningsarbeten, böcker och annat material såsom tidningsklipp med familjenotiser, då främst från Stockholmstidningar. Andra ställen att söka tryckt material är hos den lokala släktforskarföreningen, olika kalendrar som finns utgivna som Svenska släktkalendern eller i den litteratur som finns på ditt bibliotek (Clemenssons & Andersson, 1993).

Det finns även medeltida brev, riksdagsakter och universitetsmatriklar i tryckt form. På en del kommun- och stadsbibliotek kan det finnas bibliografier och databaser, som man kan använda sig av för att hitta böcker som berör de områden eller släkter man är intresserad av (Sikeborg, 1998).

Släktforskning på CD-ROM

Att ha släktforskningsmaterial på CD-ROM kan vara en genväg att gå i sökandet efter familjemedlemmar. Material som kan finnas är, kyrkoarkiv, folkbokföring eller andra register som har databearbetas. Flera lokala släktforskarföreningar arbetar med att dataregistrera uppgifter från främst kyrkböcker, t.ex. Person- och Lokalhistorisktforum (PLF) i Oskarshamn, som för in uppgifter från hela Kalmars län. Här har jag dock endast tagit upp de CD-ROM som kan vara av riksintresse.

Sveriges Dödbok 1950-1999

CD-ROM skivan Sveriges Dödbok 1950-1999 innehåller personuppgifter för alla som avlidit i Sverige under åren 1950-1999, totalt 4,2 miljoner människor. Denna CD-ROM är den andra utgåvan av Sveriges Dödbok, den tidigare omfattade åren 1968-1996. I den senaste versionen bygger materialet på 90 olika databaser. CD-ROM skivan är utgiven av Sveriges Släktforskarförbund [Elektronisk källa].

Svenska Ortnamn

CD-ROM skivan Svenska Ortnamn omfattar information om Sveriges ortnamn. Här finns information över 400 000 byar, städer, berg, sjöar, fyrplatser och samhällen. CD-ROM skivan är utgiven av Sveriges Släktforskarförbund [elektronisk källa].

Databasen CD-Emigranten 2001

Databasen består av två CD-ROM och innehåller inte som namnet antyder endast en databas utan sju historiska databaser med uppgifter om utvandrande svenskar. Arkiv som har samarbetat i projektet CD-Emigranten är Svenska Emigrantinstitutet i Växjö, Emigrantregistret i Karlstad och Göteborgs-Emigranten i Göteborg. Den största av de sju databaserna är *Emihamn* som innehåller 1,4 miljoner utvandrande svenskar som emigrerade till Nordamerika över hamnar i Sverige, Danmark och Tyskland. En annan databas som finns på skivorna är *Emisal* som omfattar 242 000 resande på Svenska Amerikalinjen och uppgifterna kommer från passagerarlistorna åren 1915-1950, resor både till och från USA (CD-romomslag, 2001).

CD-ROM Telefonkatalogen

Katalogföretaget Eniro ger ut den Svenska Telefonkatalogen på CD-ROM en gång om året med uppgifter om privatpersoner, företag, organisationer. I upplagan för 2002 finns det över fem miljoner nummer- och adressuppgifter. CD-ROM skivan har ett söksystem så att man kan hitta namn, gatuadresser, telefonnummer, fax- och mobilnummer eller e-postadresser (CD-omslag, 2001). Numera kan man också få samma uppgifter på hemsidan Gula Sidorna på Internet [elektronisk källa].

Centrala Soldatregistret

CD-ROM skivan Centrala Soldatregistret innehåller uppgifter om indelta soldater från Yngre indelningsverket 1682-1901. Materialet innehåller 200 000 inventerade soldater från hela Sverige. Med indelt soldat menas soldater, ryttare och båtsmän som var inskrivna i indelningsverket. Materialet kommer främst från generalmönstringsrullor och civiltmaterial som kan vara från släktforskare (Lippold, 2001).

Enligt Björn Lippold (2001) på Centrala Soldatregistret i Skövde finns det 20 register över hela landet, med Centrala Soldatregistret i Skövde som knutpunkt. Arbetet med indelta soldater började 1983 på Stifts och landsbiblioteket i Skara som ett arbetsmarknadsprojekt för registrering av soldater i Skaraborgs län. Lippold uppger att han har räknat ut att det i genomsnitt bött ca. 17 soldater på varje soldattorp. Tänkvärt är att det fanns 35 000 – 40 000 soldat-, ryttare- och båtsmanstorp runt om i landet.

Släktforsningsprogram

En fördel med att ha ett släktforskarprogram är att det kan hantera mycket stora mängder data. Programmen gör att man lätt kan söka, upprätta listor över personer som har ett visst yrke eller födda ett visst år m.m. Programmen gör att man lätt kan göra utskrifter av en an- eller stamtavla för en valfri person. Dessa utskrifter

kan göras i pappersformat, som textfil, i **Gedcom**-fil format (se bilaga 3) eller i Html-format för den som vill lägga upp sina forskningsresultat på nätet (Sikeborg, 1998).

Dock kan det finnas nackdelar med att använda sig av släktforskarprogram. Programmen kan dölja de brister som kan finnas i släktforskarens forskning, detta genom att forskaren kan få ut listor och släkttavlor nästan omgående efter några få tangentryckningar. En annan risk är att forskaren endast stannar vid insamlandet av uppgifter och glömmer bort att värdera källorna (Sikeborg, 1998).

DISGEN

Den första versionen av släktforskarprogrammet DISGEN kom ut 1982. Sedan dess har flera versioner utvecklats och även en version för MacIntosh. Nuvarande versionen DISGEN 8.0 kom ut i början av 2001. För att kunna köpa programmet måste medlemskap i föreningen DIS lösas. DIS som är en förkortning av Datorn i släktforskningen. Uppstår det problem med programmet finns det faddrar att tillfråga. En DIS-fadder finns till för den som är medlem i föreningen och som behöver hjälp, t.ex. med att hjälpa till vid felsökningar och ge instruktioner [elektronisk källa].

Holger

Släktforskarprogrammet för PC, Holger har funnits ute på marknaden sedan 1987. Den första versionen var tämligen enkel. Det gick endast att skriva in namn, födelse-, vigsel- och dödsuppgifter och yrke. Utskriftsfunktionen var också enkel utformad i början. 1998 kom den nuvarande versionen ut, Holger6 [elektronisk källa].

Holger6 kan hantera 400 000 individer och 52 generationer i varje databas. Antal databaser som kan skapas är obegränsat. Programmet finns i två versioner, en för Windows 3.1/3.11 och Windows 95/98 samt också en DOS-version (Holger4.1) för äldre datorer [elektronisk källa].

Family Tree Maker

Enligt information som finns på hemsidan Genealogy.com har Family Tree Maker varit det mest sålda och topprankade släktforskningsprogrammet i USA under de senaste tio åren. Vidare säger reklamen att det är den lättaste och mest kompletta resursen för både nybörjaren och experten att bygga sitt familjeträd. Programmet kan lagra och organisera all typ av information som namn, datum, familjehistorier, bilder m.m. Tips om vilka sökfunktioner och andra resurser som de som finns på Internet kan man få via Genealogy.com. Den senaste versionen är Family Tree Maker 9.0 [elektronisk källa].

Reunion

Reunion är ett släktforskarprogram endast för den som har Macintosh dator. Programmet är producerat i USA och säljs i Sverige av Gensoft i Åre. Den senaste versionen är Reunion 7. Eftersom programmet ursprungligen är gjort för den amerikanska marknaden är användargränssnitt och all information på engelska [elektronisk källa].

Släktforsningsmaterial på Internet

Det finns en hel del resurser på Internet när det gäller släktforskning. Här finns några av de aktörer och hemsidor som det finns att tillgå. Jag börjar med svenskt material och aktörer för att sedan gå över till de utländska aktörer och hemsidor. Då främst i Nordamerika, detta eftersom många i Sverige söker familjemedlemmar som emigrerade och därför är då främst sådana resurser aktuella i svensk utländsk släktforskning.

Svenska släktforskarresurser på Internet

Det finns en hel del släktforskar hemsidor –material och andra resurser på Internet. Under denna rubrik kommer en av dessa svenska hemsidor.

DIS och dess resurser på Internet

DIS – föreningen för datorhjälp i släktforskningen, är en förening med syftet:

”Att undersöka och utveckla möjligheter att utnyttja datorhjälp i släktforskningen och sprida kunskap härom samt i övrigt stimulera svensk släktforskning.”
(Diskulogen, nr 57, 2002)

Föreningen ger ut tidningen Diskulogen med släktforskarlyst med 4 nr/år. Föreningen har också regionala föreningar som DIS-Väst eller DIS-Öst. I nr 57, feb 2002 uppger Marianne Muntell från den regionala föreningen DIS-Öst att DIS har nu fått sin 15 000:e medlem. Föreningen har med frivilliga insatser producerat släktforskarprogrammet DISGEN, som endast de som är medlemmar kan köpa.

På DIS:s hemsida [elektronisk källa] kan man bl.a. som medlem få tillgång till andras medlemmars e-postadresser och hemsidor. En annan resurs är att kunna söka i databasen DISBYT. DISBYT är en databas med material med inskickat material från medlemmar på familjemedlemmar. Detta kan göra att man kan få nya uppgifter och kontakt med andra forskare som forskar om samma individer.

Nordamerikanska släktforskarresurser på Internet

Under denna rubrik kommer två Nordamerikanska aktörer som tillhandahåller resurser och släktforskningsmaterial på Internet.

Resurserna Ancestry och Rootsweb

Ancestry och Rootsweb är två av de mest besökta hemsidor om släktforskning. Båda finns i USA och har ett samarbete, på sådant sätt att när man gör förfrågningar eller svarar på någon förfrågning kan man göra det på vilken som sida eftersom inlägget visas på båda hemsidorna [elektronisk källa].

Ancestry (<http://www.ancestry.com>) är en resurs där om användaren vill ha tillgång till alla deras tjänster får denna/denne betala för dessa. Tjänster som finns på denna sida är olika databaser, främst från Nordamerika och USA. Dessutom kan man lösa ett speciellt abonnemang och få tillgång till Census (folkräkning). Den 8 april släpptes tillgången till Census 1930.

Rootsweb (<http://www.rootsweb.com>) däremot är en gratis resurs för släktforskare. Rootsweb är en resurs som fungerar som en portal där släktforskare kan

söka sig vidare till sidor som kan vara till gagn i släktforskning. Exempel på Internet sidor som kan hittas via denna sida är:

- ◆ Släktforskarföreningar, främst USA men också i övriga världen.
- ◆ Databaser, som kan vara sökbara och är gratis att söka i.
- ◆ Få kontakt med personer som kan hjälpa till i specificerat material.
- ◆ Historiska föreningar, s.k. Historical Societies, som värnar om sin bygd, ex. svenskbygden i Minnesota.
- ◆ Länkar till privata hemsidor med information om anor.

Annelie Jonsson
Falköping
annelie@tagesdotter.se